

Publiceringsår 2017

Helhet i utbildningen på gymnasiets yrkesprogram

Kvalitetsgranskning 2017

Diarienummer: 40-2016:202

Foto: Scandinavian bildbyrå

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattning	5
Inledning	8
Resultat	11
Helhet och sammanhang behöver i högre grad präglade undervisningen på yrkesprogrammen	11
Rektor behöver i högre grad inspirera lärare att samarbeta	17
Samverkan mellan den skolförlagda utbildningen och det arbetsplatsförlagda lärandet behöver utvecklas	20
Faktorer som främjar helhet och sammanhang i yrkesutbildningen	22
Avslutande diskussion	24
Flertalet rektorer har inte planerat för samarbete	24
Både struktur och förväntningar behöver utvecklas för att etablera ett mer samarbetsinriktat arbetssätt.....	25
En framgångsrik förändring kräver ansvarstagande på flera nivåer	26
Bakgrund, syfte och frågeställningar	28
Bakgrund och problembild	28
Syfte och frågeställningar	30
Metod och genomförande	31
Urval	31
Genomförande	31
Referenser	33
Bilaga 1. Granskade gymnasieskolor	35
Bilaga 2. Definitioner av centrala begrepp	37
Bilaga 3. Exempel på hur skolor arbetar för att ge elever på yrkesprogrammen helhet och sammanhang	41
Bilaga 4. Referensgrupp	45

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område, i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till utveckling. Granskningen gör tydligt vad som behöver förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Syftet är även att beskriva väl fungerande inslag och att visa på framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet, avser rapporten att ge ett utvecklingsstöd även för skolor som inte har granskats.

Rapporten redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning av gymnasieskolors insatser för att ge eleverna på yrkesprogrammen helhet och sammanhang utifrån de kunskaper som uttrycks i examensmålen. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 34 gymnasieskolor som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår i bilaga 1.

Resultaten visar framför allt att samverkan mellan lärare inte är ett etablerat arbetssätt. Samarbete mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen är oftast lärarberoende och därför sårbart för förändringar. Vidare framkommer att undervisningen sällan utgår från examensmålen och att det finns ett flertal organisatoriska hinder som försvårar möjligheter till samarbete över ämnes- och kursgränserna. Bristen på hållbara strukturer för samverkan mellan lärarna innebär att eleverna riskerar att inte få den helhet och det sammanhang i sin utbildning som skulle kunna bidra till motivation och intresse för studierna. En slutsats som kan dras är att rektorer i högre grad behöver styra verksamheten mot lärares samverkan.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit utredare Eva Lanteli, Skolinspektionen i Stockholm.

Helén Ängmo
Generaldirektör

Tommy Lagergren
Avdelningschef

Sammanfattning

Skolinspektionen har granskat om *helhet* och *sammanhang*¹ i utbildningen skapas utifrån den kunskap som uttrycks i examensmålen för elever på yrkesprogram. Huvudfokus har legat på lärares samverkan utifrån examensmålen och på hur rektor bedriver sitt pedagogiska ledarskap² för att skapa en sammanhållen utbildning för eleverna. Det handlar bland annat om att yrkesämnena och gymnasiegemensamma ämnen inte ska framstå som två separata spår. En helhet i utbildningen betonas även i läroplanen bland annat i syfte att främja motivation hos elever och underlätta deras lärande.

Vad har Skolinspektionen granskat

Granskningen har genomförts på 34 kommunala och fristående gymnasieskolor och avgränsats till barn- och fritidsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet samt vård- och omsorgsprogrammet. Underlaget till granskningen har samlats in genom intervjuer med elever i årskurs 2 och 3, med lärare, rektorer och APL-handledare samt genom dokumentstudier.

Viktigaste resultaten

Resultatet visar att endast fem av 34 skolor ger eleverna på de granskade yrkesprogrammen förutsättningar till helhet och sammanhang i sin utbildning. På övriga skolor som granskats bedömer Skolinspektionen att eleverna inte i tillräcklig utsträckning får den helhet som behövs för att stärka deras lärande. Om utbildningarnas kunskapsinnehåll inte placeras i ett relevant sammanhang för eleven riskerar det att medföra att eleverna går miste om lärandetillfällen som kan berika deras utveckling. En annan risk är att eleverna inte tillräckligt tillägnar sig det yrkeskunnande som efterfrågas på arbetsmarknaden.

Undervisningen utgår sällan från examensmålen

Granskningen visar att examensmålen inte har någon framträdande roll när lärare planerar och genomför sin undervisning. I mer än hälften av de granskade skolorna (18 av 34) har Skolinspektionen bedömt att lärarna i högre grad behöver utgå från examensmålen när de planerar och genomför sin undervisning. Lärarna fokuserar mer på att hinna gå igenom det centrala innehållet med bra kvalitet.

Samarbete är inte ett etablerat arbetssätt – olika ämnen riskerar att bli separata spår

På de flesta granskade skolorna finns det lärare som samverkar över ämnes- och kursgränserna. Men granskningen visar också att lärares samarbete inte är ett etablerat arbetssätt. Vanligast är att lärarna arbetar ensamma med sina kurser, även om ämnesövergripande temaarbeten förekommer på de flesta skolor, framför allt i årskurs 1 och 2. Där Skolinspektionen funnit exempel på samverkan så

---

¹ Med helhet och sammanhang menas att eleverna har möjlighet att sätta konkreta och specifika kunskaper i ett större perspektiv. Att exempelvis se den konkreta kunskapen "måla ett tak" ur ett miljöperspektiv för att på så sätt få en djupare och bredare förståelse av yrket och yrkeskunnandet. Ett annat exempel skulle kunna vara att diskutera bemötande ur ett etiskt och kulturellt perspektiv.

² Pedagogiskt ledarskap definieras här som: *allt som handlar om att tolka målen samt beskriva aktiviteter för en god måluppfyllelse i relation till de nationella målen i skolan och för att förbättra skolans resultat så att varje elev når så långt som möjligt i sitt lärande och sin utveckling. Det betyder att rektor måste ha kunskap om och kompetens för att tolka uppdraget, omsätta det i undervisning, leda och styra lärprocesser, samt skapa förståelse för medarbetarna för samband mellan insats och resultat* (Skolverket 2009 i Rektors ledarskap Rapport 2012:1)

handlar det till exempel om att delar i svenska, engelska och samhällskunskap anpassas för att förbereda ett yrkeskunnande. Det kan handla om att i matematiken beräkna materialåtgång och yta vid golvläggning eller att beräkna hur mycket mat och vätska en patient ska ha. Granskningen visar även att samarbeten ofta är beroende av den enskilda lärarens initiativ och engagemang, vilket är sårbart, eller att samarbeten utgör en del av ett begränsat kompetensutvecklingsprojekt som avslutas efter en tid. Konsekvensen blir att samarbetet mellan lärarna riskerar att rinna ut i sanden och därmed inte leder till några varaktiga effekter i elevernas undervisning. Många elever riskerar därför att gå miste om en helhetssyn i utbildningen, det vill säga – möjligheten att se hur olika ämnen berikar varandra och förståelsen för att såväl gymnasiegemensamma ämnen som yrkesämnena är viktiga för deras framtida yrkeskunnande.

Rektor behöver inspirera lärare att samarbeta mer

Det finns ett flertal organisatoriska och tidsmässiga faktorer som försvårar lärares samverkan. I 25 av de 34 granskade skolorna behöver rektor ge bättre förutsättningar för samverkan mellan lärarna. Lärares upplevelse av tidsbrist och problem med schemaläggning är två sådana faktorer som också konstaterats i tidigare granskningar. Föreliggande granskning visar även att organisationen med så kallade *satellitlärare*, dvs. lärare som tillhör ett arbetslag men har sin undervisning på flera olika program, kan utgöra ett hinder för lärares samarbete.

Vidare framkommer att omsättningen på rektorer och personal utgör en försvårande omständighet när det gäller att etablera samarbete som arbetssätt. 70 procent av rektorerna på de granskade skolorna hade arbetat mindre än fem år på samma skola, många mindre än ett år, vilket försvårar ett långsiktigt och uthålligt utvecklingsarbete på skolan.

Trots försvårande omständigheter finns det skolor som lyckas utveckla ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. I detta arbete framstår rektors ledarskap som mycket betydelsefullt, där rektor fungerar som inspiratör och visar att samarbete över ämnesgränserna är både önskvärt och uppskattat.

På flertalet granskade skolor behöver samverkan mellan skolförlagd undervisning och arbetsplatsförlagt lärande utvecklas

På 18 av 34 skolor, företrädesvis på bygg- och anläggningsprogrammet, behöver rektor och lärare utveckla bättre rutiner för samverkan mellan skola och arbetsplatser för att skapa helhet och sammanhang i utbildningen.

I 12 av 34 skolor behöver de säkerställa att handledarna har tillräcklig kompetens för att kunna stötta eleverna i deras lärande. Skolinspektionen kan konstatera att samverkan mellan skola och arbetsliv skiljer sig mycket åt mellan huvudmän, skolor och program. Det gäller elevernas förberedelse inför APL-perioden, handledning och lärarstöd. Det handlar även om hur elevernas kunskaper och erfarenheter från APL följs upp och används när de kommer tillbaka till skolan.

Framgångsfaktorer som främjar helhet och sammanhang i yrkesutbildningen

Fem av de 34 granskade skolorna ger eleverna tillräckliga förutsättningar till helhet och sammanhang i sin utbildning bedömer Skolinspektionen.

I ytterligare tre skolor, det vill säga i totalt åtta skolor, bedömer Skolinspektionen att rektor ger tillräckliga förutsättningar för samverkan mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen på de granskade yrkesprogrammen. I dessa åtta skolor framkommer vissa gemensamma drag som skulle kunna betecknas som framgångsfaktorer när det gäller att skapa helhet och sammanhang för eleverna. Dessa framgångsfaktorer är:

- Examensmålen är en tydlig utgångspunkt för undervisningen
- Rektor inspirerar lärare till ökat samarbete
- Flertalet undervisande lärare på programmet ingår i samma arbetslag
- Rektor har avsatt särskild tid för lärares samverkan
- Det finns en flexibilitet i schemalagningen som gynnar samverkan mellan lärarna
- Samverkan som arbets sätt är en del av ett långsiktigt utvecklingsarbete
- Välplanerad APL med goda rutiner för samverkan mellan skola och arbetsplatser
- Utvecklingsarbetet har ett tydligt elevfokus³

---

³ Med elevfokus avses att strategier och åtgärder utgår från vad eleverna behöver, vad som i första hand skulle gynna dem och deras måluppfyllelse. Beslut om utvecklingsåtgärder tas ibland utifrån ett lärarperspektiv, det vill säga vad lärarna behöver för att kunna göra ett gott arbete med eleverna. De båda perspektiven utesluter inte varandra, men kan ge upphov till olika lösningar.

Inledning

Bakgrund

Utbildningen i gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier, samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet.⁴ En viktig grund för en ändamålsenlig gymnasieutbildning är att eleven får en helhetsbild av utbildningens olika delar och förstår hur dessa hänger ihop. I läroplanen för gymnasieskolan (Lgy11) betonas helhet och sammanhang som ett sätt att motivera elever och underlätta deras lärande. Exempel på medel för att åstadkomma helhet och sammanhang är samverkan⁵ med arbetslivet liksom ämnesintegrering av gymnasiegemensamma ämnen i yrkesämnena.

I och med reformeringen av gymnasieskolan 2011 renodlades vissa skillnader mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program. Syftet med reformen var att bättre förbereda eleverna för kommande arbete eller vidare studier samt att öka genomströmningen i gymnasieskolan. En central avsikt med reformen var att tydliggöra vilka kunskaper som en elev ska ha efter genomgången utbildning och krav infördes på att det ska finnas examensmål för varje nationellt program.⁶ Examensmålen ska ligga till grund för planeringen av utbildningen och prägla samtliga kurser, inklusive de gymnasiegemensamma ämnena, från elevens första dag på programmet.⁷ I läroplanen för gymnasieskolan, Lgy 11, kapitel 2.6, anges att rektor, inom givna ramar, har ett särskilt ansvar bland annat för att lärare i olika kurser ska samverka så att eleverna får ett sammanhang i sina studier. Vidare anges att skolan ska arbeta med att ge eleverna en upplevelse av helhet genom att samordna flera ämnen i större kunskapsområden.

Tidigare granskningar

Skolinspektionen har gjort ett flertal granskningar av yrkesprogrammen som visar på brister i yrkesprogrammets kvalitet, bland annat problem med ett otillräckligt sammanhang i utbildningarna och otillräcklig koppling mellan yrkesämnena⁸ och gymnasiegemensamma ämnen⁹. Granskningarna visar också på ett flertal hinder som försvårar lärarnas möjligheter att samarbeta över ämnesgränserna. Exempel på observerade brister och hinder för samarbete är följande:¹⁰

- *Elever möter ofta en undervisning som inte utgår ifrån examensmålen.* Elever uttrycker att de inte förstår vad de har för användning av olika moment i undervisningen, och att de därför inte tycker att undervisningen blir meningsfull.
- *Elever från olika program i samma grupp:* Lärare tycker att det är svårt att anpassa undervisningen i de gymnasiegemensamma ämnena eftersom undervisningsgrupperna ofta består av elever från olika yrkesprogram med olika examensmål och yrkesutgångar.

⁴ 15 kap. 2 § skollagen 2010:800

⁵ I föreliggande text används begreppen samverkan och samarbete synonymt och avser *gemensamt handlande i syfte att förmedla helhet och sammanhang för eleverna på yrkesprogrammen, i enlighet med det som föreskrivs i examensmålen.*

⁶ 16 kap. 6 § skollagen 2010:800

⁷ Prop. 2008/09:199 s. 117f; Skolverket 2011

⁸ Yrkesämnena är ämnen som är utmärkande för yrkesprogrammet och formar dess specifika karaktär. Dessa ämnen varierar i omfattning mellan olika yrkesprogram.

⁹ Gymnasiegemensamma ämnen ingår i alla gymnasieutbildningar men varierar i omfattning mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program. Ämnena är engelska, historia, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, religionskunskap, samhällskunskap samt svenska eller svenska som andraspråk.

¹⁰ Skolinspektionen 2011, 2013, 2014, 2015, 2016 a och 2016 b

- *Olika arbetslag och krockande scheman:* Alla lärare ingår inte i programarbetslaget där planering och samverkan är tänkt att ske och samtliga undervisande lärare på ett program har inte sina arbetsplatser i programarbetslagets arbetsrum. Vidare kan lärarna tillhöra olika arbetslag och ha scheman som ger färre möjligheter att samverka kring ämnesövergripande teman.
- *Litet utrymme för variation i korta kurser:* Enligt lärare i gymnasiegemensamma ämnen utgör de korta 50-poängskurserna hinder för samverkan och anpassning. Vid intervjuer uppger de att det är så kallat stoffträngsel och att all tid behövs för att hinna med det centrala innehållet i ämnet. Detta försvårar samarbetet mellan lärare i förhållande till examensmålen.
- *Geografiska avstånd:* Det finns fysiska hinder i form av den geografiska lokaliseringen av undervisningen där yrkesämnena bedrivs långt från de gymnasiegemensamma ämnena. Avstånd på upp till tre kilometer och ibland längre förekommer, vilket försvårar samarbetet mellan lärare.
- *Den arbetsplatsförlagda utbildningen* inriktas inte mot målen i läroplanen, programmålen och kursplanerna.

Tidigare studier och forskning

Enligt Rosvall finns en föreställning om att elever på yrkesprogram inte har intresse eller kapacitet för mer teoretiska uppgifter vilket kan medföra att lärarna sänker ambitionerna för eleverna.¹¹ Detta bekräftas av såväl Skolverket som Skolinspektionen som har visat att skolan tenderar att förenkla innehållet i gymnasiegemensamma ämnen på yrkesprogram.¹² I stället för sänkta krav är det viktigt att koppla undervisningen till elevernas yrkesinriktning. Säljö resonerar till exempel kring att lärande underlättas om det integreras med det sammanhang där det ska användas, exempelvis att utveckla kunskaper i matematik genom att göra beräkningar i autentiska situationer. Yrkesämnena kan fungera som en ingång till motivation och självförtroende också i de gymnasiegemensamma ämnena. I arbetet med de mer praktiska yrkesämnena kan eleverna också se konkreta behov av kunskaper i gymnasiegemensamma ämnen, till exempel för att kunna räkna ut måtten på något som ska tillverkas.¹³

En liknande bild ger Murhman som studerar matematikämnets relation till lantbruksyrket i gymnasieutbildningen. Hon pekar på att undervisningen ofta är starkt knuten till en lärobok utan relation till det yrke eleverna utbildas till. Den svaga kopplingen till elevernas yrkesinriktning gör dem omotiverade att lära sig matematik eftersom de har svårt att se hur kunskaperna ska användas i yrket. Samtidigt framhåller lärare att elever med matematiksvårigheter klarar att lösa uppgifter som relateras till deras verklighet.¹⁴ Även Berglund påpekar i en studie av tre gymnasieskolors samverkan med arbetslivet att organiseringen av utbildningen påverkar elevernas uppfattning av hur utbildningen hänger ihop. Elever på yrkesprogram kan uppleva gymnasiegemensamma ämnen som främmande om de inte motiveras och ser kopplingen till yrket.¹⁵ Vidare visar Lindberg att den föreställda tudelningen mellan praktiska och teoretiska moment knappast är självklar, utan att yrkesämnena ofta ställer långtgående krav på eleven att till exempel kunna hantera texter och manualer.¹⁶

Forskningen visar samtidigt att det finns utmaningar för en mer integrerad undervisning med betoning på helhet och sammanhang. Murhman framhåller att tidsbrist liksom ointresse från ämneslärarnas

---

¹¹ Rosvall 2012

¹² Skolverket 2008, Skolinspektionen 2014

¹³ Säljö 2000

¹⁴ Murhman 2016

¹⁵ Berglund 2007

¹⁶ Lindberg 2003, Karlsson 2009

sida är två sådana utmaningar som försvårar samarbete mellan ämneslärare och yrkeslärare för att säkerställa att eleverna får möjlighet att utveckla de kunskaper som krävs i yrket och därmed nå examensmålen. Flera lärare beskriver även en avsaknad av intresse för ett ämnesintegrerat eller infärgat arbetssätt från ledningshåll.¹⁷ Andra utmaningar som lyfts av Berglund är svårigheter att hitta innehållsliga samband mellan gymnasiegemensamma ämnen och yrket, och lärarnas brister på egna erfarenheter inom yrkesområdet. Elevgrupperna kan också vara blandade från olika yrkesprogram, vilket många lärare menar gör det svårt att rikta innehållet mot ett specifikt program. Dessutom kan inriktningar inom programmen vara ganska väsensskilda.¹⁸

Sammanfattande problembild och granskningens inriktning

Tidigare studier indikerar att det finns brist på sammanhang mellan yrkesprogrammets olika delar och att det behövs en tydligare koppling mellan yrkesämnena och gymnasiegemensamma ämnen på yrkesprogrammen. När eleven inte upplever utbildningens innehåll som relevant för yrkesinriktningen finns en risk för sjunkande motivation och lägre studieprestationer. För att eleven ska nå examensmålen och tillägna sig det yrkeskunnande som efterfrågas på arbetsmarknaden framstår en utbildning präglad av helhet och sammanhang som en viktig faktor. För att åstadkomma en sådan utbildning lyfter forskningen fram behovet av gynnsamma organisatoriska förutsättningar liksom betydelsen av kultur¹⁹ och traditioner.

Elevintresset för gymnasieskolans yrkesprogram har under lång tid varit vikande och knappt 70 procent av eleverna på yrkesprogrammen tar gymnasieexamen inom den förväntade studietiden.²⁰

Mot denna bakgrund har Skolinspektionen valt att granska om *helhet* och *sammanhang* i utbildningen skapas utifrån examensmålen för elever på yrkesprogram. Jämfört med Skolinspektionens tidigare granskningar av yrkesprogrammen där enskilda faktorer granskats, exempelvis undervisning på yrkesprogrammen och samverkan med arbetslivet, har vi denna gång valt att granska några av de förutsättningar som påverkar yrkesutbildningarnas utformning och genomförande.

Två identifierade fokus för granskningen är lärares samverkan kring de kunskaper som uttrycks i examensmålen, samt att rektor skapar förutsättningar för lärarsamverkan och sammanhang mellan utbildningens olika delar. Förutom att dessa fokus har stöd i läroplanen, kompletterar de Skolinspektionens tidigare granskningar av yrkesprogrammen och framhålls i studier som centrala för utbildningens helhet och sammanhang.

Sammanlagt har 34 gymnasieskolor²¹ granskats med hjälp av dokumentanalyser och intervjuer på skolnivå. Granskningen har avgränsats till tre program: barn- och fritidsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet samt vård- och omsorgsprogrammet.

---

¹⁷ Murhman 2016

¹⁸ Berglund 2007

¹⁹ *Kultur* avser ett kollektivt förhållningssätt, dvs. dominerande normer och värderingar och uppfattningar kring vad man kan göra och inte och uppfattningar i för organisationen centrala frågor. Kultur definieras av idéer, tankar, förhållningssätt, dvs. hur besluten realiserar. Höög och Johansson (2015) s. 14, 51

²⁰ Skolverket 2016. Uppföljning av gymnasieskolan. Av de elever som påbörjade ett yrkesprogram år 2012 tog 69,9 procent gymnasieexamen år 2015. Motsvarande andel för elever på studieförberedande program var 75,5 procent.

²¹ En gymnasieskola föll bort då det i ett sent läge av granskningen framkom att skolan kommer att lägga ned efter vårterminen 2017.

Resultat

Granskningens resultat visar att endast ett fåtal av de granskade skolorna (5 av 34) bedöms ge eleverna tillräckliga förutsättningar till helhet och sammanhang i sin utbildning. På det granskade programmet samverkar yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen över ämnesgränserna och rektorn bedöms ge tillräckliga förutsättningar för samverkan mellan lärarna och för en sammanhållen utbildning.

I övrigt bekräftas mycket av det som framkommit i tidigare granskningar och forskningsstudier. Exempelvis att undervisningen sällan utgår från examensmålen. Det bedömer Skolinspektionen är ett utvecklingsområde i 18 av 34 granskade skolor. Likaså att det finns ett behov av bättre samverkan mellan den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. 10 granskade skolor har det som ett utvecklingsområde. Granskningen bekräftar också att det finns ett flertal hinder i form av till exempel schemakrockar, lärare som tillhör olika arbetslag och upplevd tidsbrist som försvårar lärares samarbeten.²² Denna typ av organisatoriska förutsättningar bedömer Skolinspektionen behöver förbättras i 26 av 34 granskade skolor.

Genom granskningens fokus på förutsättningarna för lärares samverkan ger resultatet också indikationer på vad de identifierade problemen skulle kunna bero på, det vill säga vad som påverkar lärares samverkan och således elevernas möjligheter att få helhet och sammanhang i sin utbildning. Rektors pedagogiska ledarskap har stor betydelse när lärare ska utveckla ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. Även organisatoriska förutsättningar i form av exempelvis arbetslag och schemaläggning påverkar tillsammans med den enskilda skolans förväntningar på och attityder till yrkesprogram. Det kan till exempel handla om synen på högskoleförberedande program som kan ses som lite bättre än yrkesprogram och vad det får för praktiska konsekvenser.²³

Nedan följer en redovisning av hur de granskade skolorna arbetar för att skapa helhet och sammanhang för eleverna på yrkesprogrammen. Först redovisas hur lärare samarbetar i den skolförlagda delen av utbildningen. Därefter följer en redovisning av hur den arbetsplatsförlagda delen och den skolförlagda delen utgör en helhet i elevens utbildning.

Resultaten redovisas under tre rubriker:

- Helhet och sammanhang behöver i högre grad präglade undervisningen på yrkesprogrammen
- Rektor behöver i högre grad inspirera lärare att samarbeta
- Samverkan mellan skolförlagd utbildning och arbetsplatsförlagt lärande behöver utvecklas för att förbättra elevernas upplevelse av helhet och sammanhang i utbildningen

Helhet och sammanhang behöver i högre grad präglade undervisningen på yrkesprogrammen

Granskningen visar att många elever inte ges möjlighet att få helhet och sammanhang i sin utbildning eftersom undervisningen sällan utgår från examensmålen. Istället är det kursernas centrala innehåll och kunskapskrav som ligger till grund för lärarnas planering och genomförande av undervisningen.

²² Skolinspektionen 2014, Bergman 2007, Bergman 2007, Muhrman 2016,

²³ Jämför Johansson 2009, Jonsson & Beach 2013, Rosvall 2013

Vanligast är att lärarna arbetar ensamma med sina kurser, men ämnesövergripande temaarbeten förekommer på de flesta skolor, framför allt i årskurs 1 och 2. Granskningen visar dock att denna typ av samarbeten oftast är beroende av enskilda lärares initiativ och engagemang och är därmed sårbara för förändringar, exempelvis i form av omorganisationer och personalomsättning. I intervjuer framkommer att många lärare i gymnasiegemensamma ämnen arbetar för att yrkesprogrammet ska präglade deras undervisning. På samma sätt uppger många yrkeslärare att de integrerar kunskaper i gymnasiegemensamma ämnen i sin undervisning. Dock försvåras detta av att lärare oftast inte känner till innehållet i varandras kurser och att många lärare i gymnasiegemensamma ämnen arbetar på flera olika program.²⁴ Granskningen visar också att förväntningarna på eleverna på yrkesprogram på den enskilda skolan kan påverka hur lärare tänker och agerar kring sitt arbete vilket riskerar att få effekter på undervisningen.

I många skolor utgår inte undervisningen från examensmålen

Denna granskning bekräftar resultatet av tidigare granskningar - examensmålen är sällan utgångspunkt för undervisningen och de gymnasiegemensamma ämnena upplevs av många elever som fristående från deras yrkesutbildning.²⁵ På många skolor medför lärarnas planering och genomförande av undervisningen att eleverna på yrkesprogrammen inte får den helhet och det sammanhang i utbildningen som är intentionen i läroplanen. Det riskerar att leda till bristande intresse och motivation hos eleverna framför allt för gymnasiegemensamma ämnen som inte är tydligt kopplade till elevernas kommande yrkes- och arbetsliv.

Av förarbetena till skollagen²⁶ framhålls att examensmålen ska ligga till grund för planeringen av utbildningen och undervisningen från elevernas första dag på programmet. De ska styra utbildningen och gymnasiearbetets utformning och innehåll. Granskningen visar att examensmålen inte har någon framträdande roll när lärare planerar och genomför sin undervisning. I mer än hälften av de granskade skolorna (18 av 34) har Skolinspektionen bedömt att lärarna i högre grad behöver utgå från examensmålen när de planerar och genomför sin undervisning. Enligt lärarna är det kursernas centrala innehåll och kunskapskrav som är utgångspunkt för hur de planerar och genomför sin undervisning. I många intervjuer berättar lärare om hur de arbetar hårt för att få ihop det centrala innehållet i undervisningen och därför inte tycker att det finns tid att samverka över ämnesgränserna. Inte minst gäller det korta kurser på 50 poäng som Historia 1 och Religionskunskap 1. Fokus i flera av de granskade skolorna ligger på att hinna gå igenom det centrala innehållet med bra kvalitet. Enligt många intervjuade lärare återfinns dessutom en hel del förmågor som eleverna ska utveckla både i det centrala innehållet för kursen och i examensmålen. Som exempel kan nämnas *att utveckla muntlig och skriftlig kommunikation* (svenska) och *att diskutera och ta ställning i etiska frågor* (religionskunskap). Därför menar många lärare att de ändå får in examensmålen i undervisningen.

Ett tema som ofta kommer upp i Skolinspektionens intervjuer med yrkeslärare är *anställningsbarhet*. Framför allt gäller det vård- och omsorgsprogrammet, samt bygg- och anläggningsprogrammet. Yrkeslärarna menar att de framför allt arbetar för att göra eleverna anställningsbara, vilket på bygg- och anläggningsprogrammet ofta innebär att kunna passa tiden, hålla ordning och ha en social kompetens. Yrkeslärarna tycker det är viktigt att eleverna vet vad branschen kräver och vad som förväntas av dem. Genom att fokusera på anställningsbarhet ur dessa aspekter riskerar undervisningen, enligt Skolinspektionens bedömning, att tappa flera av de kunskaper som examensmålen lyfter fram som viktiga för yrkeskunnandet. Det kan till exempel gälla *att utveckla elevernas förståelse av sin egen och yrkets*

²⁴ Jämför Rosvall 2014

²⁵ Se exempelvis Undervisning på Yrkesprogrammen. Rapport 2014:05

²⁶ Prop. 2008/09:199 s 117 f.

betydelse i arbets- och samhällslivet, vilket enligt examensmålet för bygg- och anläggningsprogrammet gör att eleverna i alla ämnen ska arbeta med att utveckla sitt språk och få möjlighet att möta och diskutera olika perspektiv på människors livsvillkor i samhället. Det framgår tydligt i granskningen att det på flera skolor är underförstått att yrkeslärarna ansvarar för att utveckla elevernas yrkeskunskap medan lärare i gymnasiegemensamma ämnen ansvarar för den delen av utbildningen som syftar till att utveckla bildning och personlig utveckling. I elevintervjuer är det vanligt att eleverna svarar att syftet med att läsa gymnasiegemensamma ämnen framför allt är att de ska få allmänbildning. Några elever uppger dock att de behöver kunskaper i de gymnasiegemensamma ämnena för att det är osäkert hur länge de blir kvar i yrket och att de behöver vara förberedda på att ändra yrkesinriktning i framtiden och därför utveckla mer generella kompetenser. Granskningen visar att många elever, framför allt på barn- och fritidsprogrammet och vård- och omsorgsprogrammet, säger sig förstå nyttan med de gymnasiegemensamma ämnena, även om de inte alltid tycker att undervisningen är intressant och stimulerande.

Men det finns också skolor vars undervisning har en tydlig utgångspunkt i examensmålen och som därmed arbetar för att eleverna ska utveckla yrkeskunskaper i bred bemärkelse. På De la Gardiegymsnasiet i Lidköping går lärarna igenom examensmålen med eleverna i början av terminen och med jämna mellanrum även på lektionerna. Enligt yrkeslärarna genomsyrar examensmålen alla kurser både i teoretiskt och praktiskt arbete. Som exempel nämns att eleverna har morgongymnastik och ergonomi i bygghallen och att de läser byggt teori inom ramen för svenskämnet. Eleverna berättar att de skriver loggbok om sitt lärande varje vecka utifrån frågeställningar som är hämtade från examensmålen för bygg- och anläggningsprogrammet. De säger att de har haft uppgifter i såväl yrkesämnen som svenska, engelska och idrott och hälsa som är kopplade till utbildningens examensmål. Enligt eleverna har det bland annat handlat om att använda fackspråk och kommunicera om yrkesrelaterade frågor på svenska och engelska och att arbeta med uppgifter i ergonomi i idrott och hälsa. En av lärarna betonar i intervjun att de gymnasiegemensamma ämnena inte ska ses som enskilda ämnen utan ge eleverna kunskaper som de behöver för utbildningen i stort. Därför behöver planeringen av undervisningen utgå från examensmålen. Examensmålen diskuteras enligt lärarna framför allt när de planerar ämnesövergripande samarbeten och i början av läsåret när alla lärare är samlade.

Undervisning i ämnesövergripande teman kan utvecklas

Ett fokus för granskningen har varit att undersöka i vilken mån yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen samverkar kring de kunskaper som uttrycks i examensmålen. På de allra flesta av de granskade skolorna (32 av 34) framkommer i intervjuer med lärare och rektorer exempel på samarbeten mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen med syfte att ge eleverna helhet och sammanhang i utbildningen. Den vanligaste formen av samarbete är ta fram och undervisa i *ämnesövergripande teman*. Detta sker framför allt i åk 1 och i början av åk 2, där de flesta gymnasiegemensamma ämnena ligger. Flertalet av de granskade skolorna (26 av 34) kan ge exempel på sådana temaarbeten.

Endast på åtta skolor av 34 bedömer Skolinspektionen att lärarna behöver utveckla fler ämnesövergripande temaarbeten. Resterande skolor har kunnat redovisa att de samarbetar över ämnesgränserna för att ge eleverna helhet och sammanhang.²⁷ Men även på dessa skolor bedömer Skolinspektionen att samarbetet kan utvecklas, exempelvis genom att involvera fler gymnasiegemensamma ämnen i temaarbetena. En del skolor har ämnesövergripande arbeten där bara yrkeskurser eller gymnasiege-

²⁷ För exempel på ämnesövergripande arbeten, se bilaga 3.

mensamma ämnen ingår. Här skulle arbetet kunna utvecklas till att också involvera gymnasiegemensamma ämnen i temaarbeten som enbart innehåller yrkeskurser och att ta in yrkesämnena i arbeten som enbart innehåller gymnasiegemensamma ämnen. Fler skolor skulle också behöva reflektera över hur lärarnas samarbeten skulle kunna formaliseras så att det ämnesövergripande samarbetet blir mer hållbart och inte beroende av enskilda lärares engagemang och initiativ.

Negativa förväntningar på yrkesprogram kan påverka lärares arbetssätt

Det finns skolor i granskningen där uttalanden från lärare indikerar att högskoleförberedande program anses vara lite mer kvalificerade. Det synliggörs bland annat i uttalanden om att elever på yrkesprogram inte behöver så mycket teoretiska kunskaper, i användningen av anpassade, förenklade, läromedel och fokus på yrkets praktiska utförande. Flera elever vid olika skolor, framför allt på bygg- och anläggningsprogrammet, kan också berätta om lärare som de upplevt förminskat dem och om förenklad undervisning som sällan eller aldrig gett dem möjlighet att utveckla exempelvis ett kritiskt förhållningssätt, dvs. mer övergripande förmågor som framgår av examensmålen. Så här uppfattas detta av några elever:

Lärarna tycker att vi är ointresserade och oengagerade istället för att de försöker lära oss. Det har gjort att jag känner att jag inte känner mig så smart längre, jag har tappat. Vi fick uppgifter där man inte kunde få högsta betyg på! De har låga förväntningar på oss.

Vissa tycker att det är helt onödigt med historia och religion. Jag tycker inte riktigt att lärarna har pratat om varför eller i alla fall fått mig att förstå.

Vi hade en lärare som var duktig på att ta upp saker på ett bra sätt, han kunde jättemycket /.../ Han var engagerad och la ner mycket tid. Han dömde oss inte som att vi var byggelever.

Elevernas upplevelse av en förenklad undervisning som förminskar dem beskrivs också i forskningen.²⁸ Lilja Waltå har bland annat undersökt läromedel i svenska som används på yrkesprogram. Hon menar att läroböckerna ställer låga krav i ämnet och att eleverna sällan eller nästan aldrig förväntas ha ett kritiskt förhållningssätt och att det finns nivåskillnader beroende på vilket program läromedlet vänder sig till.²⁹

Hjelmér kunde i en klassrumsstudie, där hon följde en klass som gick naturvetenskapsprogrammet (NV) och en klass som gick barn- och fritidsprogrammet (BF), konstatera stora skillnader vad det gäller lärares och rektorers förväntningar på eleverna. På NV ställde man höga krav som inte gick att förhandla och på BF ställdes låga krav som gick att förhandla bort.³⁰

Även Rosvall menar att undervisningen på yrkesprogram ofta fokuserar på det specifika och personliga utan att ge eleverna möjligheter till mer generella sammanhang. På det sättet menar han att eleverna blir mer sårbara för förändringar och sämre rustade i ett föränderligt arbets- och samhällsliv där de ska verka. Fokus på det specifika gör också att vissa frågor faller bort menar han. Ett exempel som Rosvall lyfter är att när lärare ska yrkesanpassa ett gymnasiegemensamt ämne blir kopplingen till branschen ofta hur man utför en specifik uppgift, till exempel gör en uträkning. Det är sällan anpassningen till yrkesprogrammet behandlar exempelvis bemötande utifrån kön (sexuella trakasserier på arbetsplatsen och hur man bemöter dessa) eller etnicitet (bemötande gentemot kollegor, kunder/klienter), vad man

²⁸ Andersson Varga 2014, Avis 2016, Bergman 2007, Hjelmér 2012, Korp 2006

²⁹ Lilja Waltå 2016

³⁰ Hjelmér 2012

gör om man blir illa bemött. Det är också sällsynt att autentiska exempel används i sådana här sammanhang, menar Rosvall.

Ett gott socialt klimat främjar samverkan

I några av de besökta skolorna är det mer naturligt att lärarna samarbetar över ämnesgränserna. Det kunde vara ett arbetssätt som utvecklats spontant under lång tid på den enskilda skolan eller något som blivit resultatet av en medveten och långsiktig satsning med syfte att uppnå högre måluppfyllelse. I drygt 30 procent av de granskade skolorna gav lärarna uttryck för att det fanns ett gott socialt klimat där de gärna samarbetade med varandra. Skolor med ett samarbetsinriktat arbetssätt präglas bland annat av att det finns en nära kontakt mellan lärarna och mellan rektorn och lärarna. Ofta, men inte alltid, sitter de flesta lärarna som tillhör programmet i samma arbetslag, vilket ger möjligheter till personliga kontakter. Vanligare är annars att arbetslaget för yrkesprogrammet består av yrkeslärarna och en eller ett par lärare i gymnasiegemensamma ämnen. I dessa fall bedömer Skolinspektionen att skolkulturen spelar en viktig roll för hur lärarna väljer att arbeta, eftersom deras tänkande kring sitt arbete påverkas och är ömsesidigt beroende av deras värderingar av arbetet och lärarrollen.³¹ På Erik Dahlbergsgymnasiet är det till exempel flera lärare i gymnasiegemensamma ämnen som inte tillhör arbetslaget för vård- och omsorgsprogrammet. Där träffas lärarna utanför schemalagd konferenstid för att samverka, vilket de enligt de intervjuade lärarna också gör, då samarbete över ämnesgränserna sedan lång tid utgör en naturlig del av lärarnas arbetssätt.

Integreringen av yrkesämnen och gymnasiegemensamma ämnen inom ramen för enskilda kurser bör utvecklas

Som tidigare nämnts kan lärare i intervjuer ge exempel på hur de arbetar med ämnesövergripande teman med syfte att ge eleverna helhet och sammanhang i utbildningen. Vanligast är dock att lärarna arbetar ensamma med fokus på den egna kursen. Flera lärare beskriver i intervjuer hur de inom ramen för sina kurser anstränger sig för att knyta an innehållet till elevernas kommande yrke. Det gäller såväl yrkeslärare som lärare i de gymnasiegemensamma ämnena. I granskningen kan både elever och lärare i intervjuer ofta ge många och goda exempel på hur lärarna låter kursinnehållet färgas av yrkesområdet i syfte att fånga elevernas intresse och få dem motiverade. Skolinspektionen bedömer dock att det finns en stor variation bland lärare både när det gäller ämnesintegrering och i vilken mån de låter programmet präglade undervisningen.

Yrkeslärarna uppger ofta i intervjuer att de kontinuerligt kopplar undervisningen till elevernas kommande yrkesliv. Det sker automatiskt och naturligt, något många säger att de inte ens tänker på. Som yrkeslärare har de både kunskap och erfarenhet från sin tid som yrkesverksamma som kan levandegöra och förtydliga innehållet i många kurser, vilket många elever säger sig uppskatta. Inte sällan låter yrkeslärarna gymnasiegemensamma ämnen integreras med yrkesämnet. På bygg- och anläggningsprogrammet till exempel är det vanligt att matematik integreras i yrkesämnet, exempelvis när det gäller att beräkna materialåtgång eller beräkna yta på ett golv som skulle läggas. På vård- och omsorgsprogrammet får eleverna beräkna hur mycket mat och vätska en patient skall ha eller uppskatta hur mycket som ryms i en tesked. Även lärare i gymnasiegemensamma ämnen ger i granskningen många exempel på hur de i sina ämnen anknyter till elevernas yrkesinriktning.

Samtidigt visar granskningen att lärarna oftast är omedvetna om att deras kurser har beröringspunkter där samarbete över ämnes- och kursgränserna skulle gynna elevernas lärande. I många lärarintervjuer framkommer att lärarna sällan har kunskap om vad deras kollegor undervisar om i sina kurser, och

---

³¹ Höög och Johansson 2015

därmed vad de skulle kunna samarbeta kring. I några intervjuer framkommer att lärarna av en slump hade uppmärksammat att de undervisade om samma moment. Oftast var det då för sent att göra något tillsammans. I en av de granskade skolorna uppgav eleverna till exempel att de fått i uppgift att skriva en debattartikel i ett yrkesämne, men utan att ha gått igenom detta i svenskan hur man faktiskt skriver en sådan. Arbetet med ämnesintegrering blir på det sättet väldigt beroende av enskilda lärares initiativ och engagemang.

Lärarna i granskningen hänvisade till att det inte fanns tid att besöka varandras lektioner och hålla sig informerad om vad eleverna gjorde i andra kurser. En av anledningarna är att många lärare i gymnasiegemensamma ämnen arbetar på flera olika program. I granskningen arbetar lärare i gymnasiegemensamma ämnen ofta på två till tre program, men det förekom lärare som kunde ha upp till fem program. Därmed menar många lärare att det är omöjligt att sätta sig in i vad eleverna gör i andra kurser och hur undervisningen kan samspela med elevernas yrkesinriktning. Det finns enligt flera lärare en press att hinna med det centrala innehållet och enligt några lärare finns det därmed inte tid att ägna åt sådana "utvecklingar". Även här visar granskningen att det finns enskilda lärare som trots dessa utmaningar lyckas. På Gustavsbergs gymnasium behandlas yrkesidentitet och språk inom ramen för Svenska 1. Läraren låter då undervisningen präglas av de olika program som finns representerade i klassen. Det leder enligt läraren till att eleverna får en insikt om yrkesrollen på olika program.

Viktigt att lärares samverkan sker på lika villkor

Förutom arbetet med ämnesövergripande teman och att låta ämnen samspela med varandra inom ramen för enskilda kurser, visar granskningen att det finns andra former av lärarsamarbeten som kan bidra till helhet och sammanhang för eleverna. Ett sådant exempel som förekommer i en hel del skolor är *delat mentorskap* där en yrkeslärare och en lärare i ett gymnasiegemensamt ämne ansvarar för en klass. Att se yrkesläraren och läraren i det gymnasiegemensamma ämnet samverka med och respekterar varandra kan påverka synen på utbildningen som helhet. Många yrkeslärare uppger under intervjuerna om vikten av att ha kunskaper i de gymnasiegemensamma ämnena, vilket också bekräftas av flertalet av de intervjuade eleverna. Symbolvärdet i ett delat mentorskap ska därför inte underskattas när det gäller hur eleverna uppfattar helheten i utbildningen och att såväl gymnasiegemensamma ämnen som yrkesämnen är viktiga för deras framtida yrkeskunnande.

Kollegialt lärande - ett sätt att samverka över ämnesgränserna som behöver bli mer långsiktigt

Majoriteten av de granskade skolorna uppger att de ägnar sig åt kollegialt lärande³², ofta som arbetsmetod i ett aktuellt utvecklingsarbete såsom "Läsliften" (6 av 34 skolor håller på eller ska precis påbörja detta) eller i ett lokalt utvecklingsprojekt. Ofta är detta arbete styrt av rektor och lärarna är ålagda att besöka varandras lektioner. På några skolor, exempelvis Bruksgymnasiet och Virginska gymnasiet, leds arbetet med kollegialt lärande av en förstelärare på skolan. Det kollegiala lärandet kan alltså fokusera på läs- och språkutveckling, utveckling av matematikundervisningen, formativ bedömning eller andra för skolan viktiga utvecklingsområden med koppling till undervisningen. Att samverka på ett strukturerat sätt med fokus på utveckling av undervisningen ger möjligheter till värdefullt samarbete mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen. Lärarna lär känna varandra och varandras kurser och detta ger också möjligheter till framtida samarbeten som kan komma att gynna elevernas upplevelse av helhet och sammanhang i utbildningen. På vissa skolor framkommer också att

---

³² I granskningen har kollegialt lärande definierats som *en sammanfattande term för olika former av kompetensutveckling där kollegor genom strukturerat samarbete tillägnar sig kunskap och färdigheter. Kollegialt lärande betonar vägen fram för att lösa uppgifter, formulera problem och kritiskt granska inte bara andras utan även sitt eget arbete.*

denna typ av kompetensutveckling varit gynnsamt när det gäller att exempelvis utveckla ämnesövergripande teman på yrkesprogrammen.

Samtidigt visar granskningen att man på många skolor inte ser kollegialt lärande som ett arbetssätt i vardagen, utan som ett arbetssätt inom ett avgränsat projekt som har en början och ett slut. Inte sällan uppger lärarna att de har jobbat med kollegialt lärande tidigare, men att det nu avstannat när de gått vidare och fokuserar på andra utvecklingsområden. Då finns inte längre tid att ägna sig åt kollegialt lärande som uppfattats vara en del av exempelvis "Läsllyftet".

Rektor behöver i högre grad inspirera lärare att samarbeta

Samarbeten mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen är sällan prioriterade av rektor på de granskade skolorna. Flertalet rektorer säger sig uppmuntra lärares samarbete, men menar att det finns så mycket annat som man som rektor behöver prioritera. Exempel som nämns är centrala kompetensutvecklingsåtgärder som "Läsllyftet" eller utvecklingsarbete som identifierats på den enskilda skolan, exempelvis arbete med särskilt stöd och rutiner för närvarokontroll. En annan anledning som rektorerna i granskningen framför är att det är upp till lärarna själva att bestämma hur de vill arbeta, att val av arbetssätt ligger inom lärarnas professionella friutrymme. Konsekvensen blir att det ser väldigt olika ut på de granskade skolorna i vilken mån lärarna samarbetar kring undervisningen och vilka förutsättningar som eleverna får att uppleva helhet och sammanhang i sin utbildning. Många lärare säger sig vara positiva till att samarbeta men menar på att det sällan finns tillräckligt med tid. Det krävs tid för planering, men också för att kommunicera kring hur arbetet fortlöper, vad som eventuellt behöver korrigeras och anpassas etc. Eftersom mycket av samarbetet sker informellt utanför schema-lagd mötestid blir det också mycket sårbart. Ämnesövergripande samarbeten riskerar därmed att stanna av och rinna ut i sanden till följd av personalförändringar och organisatoriska förändringar. Stora kompetensutvecklingsåtgärder såsom "Läsllyftet", tenderar att ta upp all utvecklingstid, vilket gör att andra mer informella samarbeten mellan lärare riskerar att avstanna då det saknas tid för gemensam planering och samverkan.

Enligt läroplanen har rektor ett utpekad ansvar för att lärarna samarbetar och för att eleverna ska få arbeta ämnesövergripande.³³ Samtidigt visar forskning och tidigare granskningar att det finns utmaningar när det gäller rektors arbete för att stödja lärares samarbete över ämnesgränserna i syfte att ge eleverna helhet och sammanhang i sin utbildning.³⁴ Av denna granskning framgår att i 25 av 34 skolor behöver rektor ge bättre förutsättningar för samverkan mellan lärarna. Vid sidan av att undervisningen i större utsträckning behöver utgå från examensmålen (18 av 34 skolor) är detta det andra stora utvecklingsområde som framkommit i granskningen. En hel del resultat som framkommit i tidigare granskningar av yrkesprogrammen bekräftas i denna granskning.³⁵ Exempelvis organisatoriska hinder för samverkan i form av schemamässiga utmaningar, undervisning i blandade elevgrupper och att lärarna tillhör olika arbetslag. Men det finns också skolor som hanterar dessa svårigheter, till exempel på Helsingborgs Sportgymnasium där rektor på olika sätt visar att samarbete över ämnesgränserna är prioriterat. Konkret innebär det att det finns forum där lärarna kan diskutera och samverka kring undervisningen och att schemat underlättar samarbete mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen. Rektor fungerar i detta sammanhang även som inspiratör och visar lärarna att samarbete är något som är önskvärt och uppskattat. Det sker till exempel genom att rektor synliggör

³³ Lgy 11 s. 15-16

³⁴ Se till exempel Berglund 2007; Muhrman 2016 och Skolinspektionens rapporter om rektors ledarskap. Rapport 2010:15 och 2012:1.

³⁵ Berglund 2007, Skolinspektionen 2014, 2015

det samarbete som sker på skolan, deltar aktivt i pedagogiska diskussioner, följer upp lärares samarbeten och uppmuntrar en fortsatt utveckling av ett samarbetsinriktat arbetssätt.

I fem av de 34 granskade skolorna finns exempel på hur rektor och lärare prioriterat samverkan mellan lärare som ett sätt att ge eleverna helhet och sammanhang och därmed skapa större intresse och högre motivation för studierna. I dessa skolor har lärares samverkan varit ett tydligt och prioriterat utvecklingsområde där lärare och rektor varit aktiva och delaktiga i förändringsarbetet. Många av lärarna sitter tillsammans eller är organiserade på ett sätt som möjliggör nära kontakt. Som ett stöd för utvecklingen av undervisningens har tid skapats för bland annat kollegialt lärande och pedagogiska diskussioner. På dessa skolor har rektor, i enlighet med sina skyldigheter, visat intresse för lärarnas samarbete, följt upp hur det går och varit drivande i utvecklingen av ett mer samarbetsinriktat arbetssätt.

En av dessa skolor är Västmanlands naturbruksgymnasium Ösby, där ämnessamverkan och styrning mot examensmålen sedan några år tillbaka är prioriterade utvecklingsområden för att förbättra elevernas måluppfyllelse. Rektor har avsatt tid för samverkan och diskussioner om examensmål. Ämnessamverkan är inte begränsat till de lärare som ingår i programarbetslaget utan omfattar samtliga lärare som undervisar på bygg- och anläggningsprogrammet. Som en del i detta arbete har lärarna tagit fram ett flertal ämnesövergripande arbeten som erbjuder eleverna helhet och sammanhang.³⁶

Ett annat exempel på hur samverkan använts för att förbättra elevernas resultat framkom i Furuhedsskolan i Kalix. Idrottsläraren på vård- och omsorgsprogrammet har sedan några år tillbaka fått utökad kurs tid i årskurs 1 för att samverka med kursen Hälsopedagogik. Bakgrunden är att skolan uppmärksammade att det var en alltför stor andel elever som inte nådde minst ett E på kursen Idrott och hälsa 1. Enligt rektorn var det inte tillfredsställande då utbildningens examensmål har en så tydlig koppling till hälsa. Satsningen på samverkan mellan Idrott och hälsa 1 och Hälsopedagogik har enligt rektorn lett till att samtliga elever på vård- och omsorgsprogrammet har haft minst E på kursen Idrott och Hälsa 1 de senaste två åren.

På en del av de granskade skolorna har förstelärare fått ansvara för utvecklingsinsatser som gynnar samarbete mellan lärare och i förlängningen elevernas möjligheter till helhet och sammanhang i utbildningen. I Kungsbacka kommun till exempel ingår det i förstelärarens tjänst att driva utveckling på alla yrkesprogram, exempelvis APL-utveckling³⁷. På Åva gymnasium i Täby finns ett par förstelärare på vård- och omsorgsprogrammet som bland annat har till uppgift att utveckla tydligare APL-uppgifter. Dock visar granskningen att det är svårt att bedöma effekterna för elevernas undervisning. Trots att många skolor satt upp som mål att samverka mer kring undervisningen har dessa inte kunnat uppnås på grund av olika svårigheter. Det kan till exempel handla om att kommunikationen inte fungerar tillfredsställande mellan olika program eller att resultaten av utvecklingsinsatsen blir begränsad till några enstaka lärare och inte får allmän spridning.

Faktorer som hindrar samverkan

Granskningen visar att det finns ett flertal organisatoriska och tidsmässiga faktorer som försvårar samverkan mellan lärare. Lärares upplevda brist på tid och problem med schemaläggning är två sådana faktorer som också konstaterats i tidigare granskningar. Föreliggande granskning visar även att organisationen med så kallade satellitlärare kan försvåra lärares samarbete liksom omsättningen på rektorer och personal.

³⁶ Se exempel i bilaga 3

³⁷ APL står för "arbetsplatsförlagt lärande". Vid sidan av den skolförlagda delen av utbildningen ska eleverna enligt GyF 4 kap.12 § ha APL minst 15 veckor.

Problem att träffas utanför undervisningen försvårar lärares samarbete över ämnes- och kursgränser

Tillhörighet till ett arbetslag framstår som en viktig förutsättning för lärares samarbete över ämnes- och kursgränser. Enligt rektorer och lärare underlättar det lärarnas samarbete att ha närhet till varandra och kunna föra samtal i vardagen kring sin undervisning och eleverna. Av de 34 granskade skolorna är majoriteten organiserade i arbetslag som består av yrkeslärare och några lärare i gymnasiegemensamma ämnen. Två skolor använder inte arbetslag som organisation och ytterligare två har arbetslag som bara innehåller yrkeslärare. På fem skolor ingår alla undervisande lärare i arbetslaget för det granskade programmet. Dessa skolor varierar i storlek från cirka 90 till 400 elever och elevantalet på programmet är mellan cirka 35 och 180. I skolan med cirka 180 elever finns ett arbetslag per årskurs.

Det finns också skolor som laborerat med andra sätt att organisera verksamheten för att öka flexibiliteten och ge möjlighet till samverkan. I en skola har man till exempel valt att bara ha en stor klass per årskurs som kan delas in i mindre grupper utifrån behov. Enligt Skolinspektionens bedömning är det inte hur lärarna är organiserade som i sig utgör hinder eller möjlighet för samarbeten, utan att det finns möjligheter att regelbundet kunna mötas och diskutera pedagogiska frågor och arbetet med undervisningen. I många lärarintervjuer uppgav lärare som inte tillhörde arbetslaget för det aktuella yrkesprogrammet att det var svårt att samarbeta över ämnesgränserna då de oftast saknade naturliga kontaktytor och heller inte hade den tid de behövde för att träffas och lära känna varandra och varandras kurser.

Organisation med satellitlärare kan försvåra samarbete

På de besökta skolorna ansvarar inte alltid rektor för alla de lärare som undervisar på ett specifikt program. Oftast arbetar lärare i gymnasiegemensamma ämnen som så kallade *satellitlärare*, vilket innebär att de tillhör ett arbetslag men har sin undervisning på flera olika program. Ett av de granskade gymnasierna är till exempel uppdelat i åtta skolenheter där barn- och fritidsprogrammet tillsammans med vård- och omsorgsprogrammet och det estetiska programmet utgör en enhet. Lärare i gymnasiegemensamma ämnen undervisar på upp till så många som fem program. Enligt många lärare innebär det att de har svårt att känna tillhörighet till ett specifikt program och ofta är de inte så insatta i examensmålen för de olika programmen. Fokus ligger istället på ämnets centrala innehåll och kunskapskraven. I många fall är undervisningen organiserad så att dessa lärare undervisar grupper där elever från flera olika program ingår, vilket också enligt många lärare har betydelse för deras möjligheter att låta ämnen samverka i undervisningen mot ett specifikt program eller yrkesutgång. En annan konsekvens som framkommer i lärarintervjuer är att det i praktiken blir svårt för satellitlärarna att medverka vid programlagsmöten där det förekommer diskussioner om såväl enskilda elevers undervisning och lärande som möjliga strategier för ämnessamverkan och ämnesövergripande arbeten. I flera rektorsintervjuer framkommer att det finns ambitioner att få flera "egna" lärare till kommande läsår för att på ett bättre sätt kunna genomföra utvecklingsinsatser på programmen.

Rektorer och lärares olika upplevelser av tid kan utgöra ett hinder för samarbete

Granskningen visar att lärare och rektorer i vissa fall har olika upplevelser av tid, vilket kan utgöra ett hinder för utveckling. Lärarna tycker inte att de har tid, medan en del rektorer menar att det istället handlar om hur tiden på arbetslagsmöten och ämnesmöten används. Enligt lärarna används ofta den avsatta mötestiden till annat än vad som varit meningen, exempelvis individuella elevärenden och akuta händelser som behöver hanteras. Det skiljer sig åt mellan olika skolor i vilken mån tiden på arbetslagsmötena verkligen används för att diskutera samverkan, även om det är ett uttalat krav från rektorn. En annan anledning till att lärare inte samarbetar ytterligare, menar många lärare beror på att de saknar forum för att diskutera samverkan och arbeta med gemensamma projekt. På några skolor, där samverkan mellan lärare är ett etablerat arbetssätt, ges särskilt avsatt tid för samverkan i början av en termin och på studiedagar.

Schemalaggingen utgör i vissa fall ett hinder för samarbete

Samarbete mellan lärare kan försvåras av hur skolan valt att lägga ut kurserna över läsåren. I majoriteten av skolorna ligger flertalet av de gymnasiegemensamma ämnena i årskurs 1, vilket försvårar samverkan med yrkesämnena i de senare årskurserna. Som tidigare nämnts har många skolor kunnat redovisa att de arbetar med ämnesövergripande projekt under årskurs 1 där en eller flera yrkes- och gymnasiegemensamma kurser ingår. Däremot menar många lärare att det är svårare att samverka över ämnesgränserna i de högre årskurserna som innehåller mer inriktningskurser och individuella val. Samverkan över ämnesgränserna sker då framförallt i årskurs 3 i samband med gymnasiearbetet. Konsekvensen blir att eleverna riskerar att inte få en undervisning som är präglad av helhet och sammanhang under större delen av sin utbildning, vilket skulle kunna inverka negativt på elevens motivation och intresse för studierna.

När det gäller schemalaggingens betydelse för helhet och sammanhang handlar det också om att skolan behöver vara medvetna om att vissa kurser har tydliga beröringsområden med varandra. Det kan till exempel gälla Religionskunskap 1 och Etik eller Historia 1 och Arkitektur där lärares samarbeten kring innehållet skulle kunna bidra till helhet och sammanhang för eleverna. Det finns exempel på skolor som lagt dessa kurser olika terminer, vilket skulle kunna försvåra möjligheterna för lärare att samarbeta kring undervisningen.

Omsättning på rektorer och personal utgör ett hinder för att etablera ett samarbetsinriktat arbetssätt

Omsättning på lärare och rektorer är en försvårande omständighet när det gäller att etablera ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. På flera skolor har det varit stor omsättning på personal, men också på rektorer. I var tredje skola som granskades hade rektorn varit anställd ett år eller kortare. Drygt hälften av rektorerna hade arbetat som mest tre år på samma skola. Endast var tredje rektor hade arbetat fem år eller mer på samma skola. Vidare framkommer det att det inte är ovanligt att rektorer flyttas runt internt och blir ansvariga för delvis nya program som de skall sätta sig in i och leda. Konsekvensen blir enligt Skolinspektionen att många skolor riskerar att sakna den stabilitet som behövs för att genomdriva varaktiga förändringar. Att etablera ett mer samarbetsinriktat arbetssätt bland lärarna torde kunna räknas som en mer genomgripande förändring, vilket ställer höga krav på rektors pedagogiska ledarskap när det gäller att hålla i och hålla ut i skolans utvecklingsarbete.

Samverkan mellan den skolförlagda utbildningen och det arbetsplatsförlagda lärandet behöver utvecklas

Yrkesprogrammen är organiserade i en skolförlagd del och en del med arbetsplatsförlagt lärande som ska omfatta minst 15 veckor.³⁸ Skolinspektionen har i granskningen tittat på hur dessa två delar kompletterar och förstärker varandra i elevens utveckling mot examensmålen. I 18 av 34 skolor behöver rektor och lärare utveckla bättre rutiner för samverkan mellan skolan och arbetsplatserna. I 12 av 34 skolor behöver de säkerställa att handledarna har tillräcklig kompetens för att kunna stötta eleverna i deras lärande. Skolinspektionen kan konstatera att samverkan mellan skola och arbetsliv, i syfte att ge eleverna helhet och sammanhang i sin utbildning, skiljer sig åt mellan huvudmän, skolor och program. Det gäller såväl elevernas förberedelse inför APL-perioden, handledning och lärarstöd under APL-perioden som hur elevernas kunskaper och erfarenheter följs upp och bildar utgångspunkt i ett fortsatt lärande när de kommer tillbaka till skolan.

---

³⁸ Gymnasieförordningen 4 kap. § 12

Av 34 granskade skolor behöver 10 utveckla samverkan mellan skola och APL, varav sex på skolor där bygg- och anläggningsprogrammet granskats. I majoriteten av dem ingår även att se till att handledarna har tillräcklig kunskap för att kunna stödja eleverna under deras APL. På flera skolor där bygg- och anläggningsprogrammet granskats berättar eleverna att de inte får något besök av lärarna under sin APL-period. Lärarna anger bland annat brist på tid och långa avstånd som skäl. Yrkeslärarna säger att de istället ringer och frågar hur det går för eleverna. Men i några fall görs inte det heller. Elever på olika skolor berättar också om trepartssamtal mellan elev, lärare och handledare som av olika anledningar inte blivit av och att de vid sådana tillfällen kan känna sig övergivna av skolan. När rutinerna för samverkan mellan skola och APL brister på det här sättet menar Skolinspektionen att det arbetsplatsförlagda lärandet riskerar att bli en isolerad del av elevernas utbildning.

På vård- och omsorgsprogrammet fungerade rutinerna för samverkan mellan den skolförlagda utbildningen och det arbetsplatsförlagda lärandet bättre, även om det kunde förekomma skillnader mellan olika yrkesutgångar. På många skolor är det vanligt att eleverna får prata om sin APL när de kommer tillbaka till skolan. Det kan exempelvis handla om att diskutera situationer och förhållanden som de reagerat på, såsom bemötande och vad eleverna uppfattar som specifik yrkesjargong.

Många elever uppger i intervjuer att APL ger ett meningsfullt sammanhang till sådant de arbetat med i skolan. Som ett sätt skapa en helhet i utbildningen får eleverna på många skolor med sig skoluppgifter ut på sin APL. Det kan till exempel handla om att ta reda på fakta om arbetsplatsen eller att reflektera över arbetsuppgifter som de genomför. Ibland innehåller skoluppgifterna också tydliga kopplingar till kursmoment som eleverna läst i skolan. I Gustavsbergs gymnasium, till exempel, får eleverna på barn- och fritidsprogrammet tillverka de vanligaste geometriska figurerna och ta med till sin APL-plats där de låter barnen måla eller leta efter liknande figurer. Eleverna dokumenterar sedan aktiviteten, som också innehåller ett statistikmoment, i sin loggbok.

Men det förekommer också att eleverna inte har med sig arbetsuppgifter från skolan till sin APL-plats. Anledningen är enligt många lärare och rektorer att eleverna inte ska belastas med särskilda skoluppgifter utan istället koncentrera sig på det praktiska innehållet på arbetsplatserna. De allra flesta yrkeslärare och rektorer ser APL som en möjlighet att utveckla praktiskt yrkeskunnande och yrkesidentitet och uppger att de därför bara lägger ut moment från yrkeskurser på APL. Väldigt få skolor lägger ut moment från gymnasiegemensamma kurser eller skickar med uppgifter som bedöms inom ramen för ett eller flera gymnasiegemensamma ämnen. Enligt Skolinspektionens bedömning kan ett sådant begränsat synsätt på yrkeskunnande och hur det utvecklas vara bekymmersamt. I Skolverkets programspecifika kommentarer kring examensmålen återfinns till exempel följande skrivning om hur goda kunskaper i svenska är viktiga tvärsigenom hela utbildningen på bygg- och anläggningsprogrammet:

En god läsförmåga och kommunikativ färdighet är av vikt när eleverna till exempel söker och värderar information samt samverkar med olika yrkesgrupper och kunder på arbetsplatsen. Genom samverkan med karaktärsämnen ges eleverna möjlighet att utveckla ett fungerande fackspråk och förmåga att kommunicera i yrkesutövandet.³⁹

Yrkeskunnande och hur det utvecklas måste med andra ord ses som något som berör samtliga ämnen, inte bara i den skolförlagda delen utan också under det arbetsplatsförlagda lärandet. Därmed är det enligt Skolinspektionens bedömning viktigt för rektor att ta ställning till på vilket sätt som APL organiseras så att eleverna ges möjlighet att utveckla yrkeskunnande utöver de praktiska momenten under sin APL. De gymnasiegemensamma ämnena skulle kunnat bidra till olika aspekter och perspektiv på

---

³⁹ Skolverket (2011) Gymnasieskola 2011 s. 13

yrkeskunnande och arbetsliv inom så väl som vid sidan av yrkesämnena. Det behöver inte nödvändigtvis innebära att eleverna får med sig arbetsuppgifter från skolan till sin APL. I Erik Dahlbergsgymnasiet har eleverna till exempel inte med sig några arbetsuppgifter till sina arbetsplatser. Däremot görs uppföljningen av elevernas APL av såväl yrkeslärare som lärare i gymnasiegemensamma ämnen. I engelska till exempel får eleverna intervjua varandra på engelska om sin APL, i idrott och hälsa får eleverna hitta på egna styrkeövningar som passar de arbetsuppgifter de haft på APL och inom ramen för svenskämnet bedöms vårdrelaterade skrivuppgifter som eleverna gör i samband med sin APL.

Skolan behöver säkra handledares kunskaper

En elev som deltar i arbetsplatsförlagt lärande ska ha stöd av en handledare på arbetsplatsen. Som handledare får bara den anlitas som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och som även i övrigt bedöms vara lämplig.⁴⁰

Det skiljer sig åt mellan programmen i vilken mån handledarna kan stödja elevens lärande under deras APL. Där utmärker sig bygg- och anläggningsprogrammet och vård- och omsorgsprogrammet negativt. Av de 11 skolor som Skolinspektionen bedömer behöver arbeta för att handledarna får en ökad kunskap om sitt uppdrag återfinns sex på bygg- och anläggningsprogrammet och fyra på vård- och omsorgsprogrammet. Konsekvensen blir att handledarna inte kan ge tillräckligt stöd till eleverna när det gäller att koppla samman deras praktiska erfarenheter med den kunskap de har med sig från skolan. Ofta vet inte handledarna vad eleverna ska göra, vad som är relevant och prioriterat utifrån vad de läser för kurser i skolan. En annan konsekvens är att handledaren och läraren har olika syn på utvecklingen av elevernas yrkeskunnande. Eleverna riskerar i dessa fall att uppleva det arbetsplatsförlagda lärandet och den skolförlagda delen av utbildningen som separata delar som inte bildar den helhet som det är tänkt i elevernas utveckling mot examensmålen.

En komplikation som framkommer vid några skolor inom bygg- och anläggningsprogrammet och vård- och omsorgsprogrammet är att elevernas handledare i första hand har ett övergripande ansvar för deras utbildning. Väl på arbetsplatsen tilldelas eleven en handledare som de skall gå bredvid, men som oftast inte hade någon kunskap om varken skolan eller sitt uppdrag som handledare. Detta system är förståeligt ur företagets perspektiv. Samtidigt riskerar det också att få konsekvenser för vilket stöd eleverna kan få i sitt lärande och deras möjligheter att förstå hur den skolförlagda undervisningen hänger samman med erfarenheterna på APL. Ett svagt stöd från handledaren gör det än viktigare för yrkeslärarna att få tid att träffa eleverna under deras APL-perioder. Både för att stödja deras lärande och för att bidra till helhet och sammanhang i utbildningen.

På många av de granskade skolorna framkommer det att intresset för att gå en handledarutbildning är svagt på många APL-platser, trots stora ansträngningar från skolans sida. Skolinspektionen har även i tidigare kvalitetsgranskningar pekat på bristerna när det gäller utbildade APL-handledare.⁴¹

Faktorer som främjar helhet och sammanhang i yrkesutbildningen

I endast åtta av de 34 granskade skolorna ger skolans organisation och rektors ledarskap tillräckliga förutsättningar för samverkan mellan yrkeslärare och lärare i gymnasiegemensamma ämnen, bedömer Skolinspektionen. Fem av dessa skolor var utan utvecklingsområden, medan det i resterande tre

⁴⁰ Gymnasieförordningen 4 kap. § 14

⁴¹ Skolinspektionen 2011, 2013, 2016a

skolor fanns något område som behöver utvecklas ytterligare. I en jämförelse av skolorna går det enligt Skolinspektionens bedömning att finna vissa gemensamma drag som skulle kunna betecknas som framgångsfaktorer när det gäller att ge eleverna helhet och sammanhang i utbildningen. Dessa faktorer är:

- Examensmålen är en tydlig utgångspunkt för undervisningen
- Rektor prioriterar samverkan mellan lärarna
- Flertalet undervisande lärare på programmet ingår i samma arbetslag
- Rektor har avsatt särskild tid för lärares samverkan
- Det finns en flexibilitet i schemalaggingen som gynnar samverkan mellan lärarna
- Samverkan som arbetssätt är en del av ett långsiktigt utvecklingsarbete
- Välplanerad APL med goda rutiner för samverkan mellan skola och arbetsplatser
- Utvecklingsarbetet utgår från ett tydligt elevfokus

Den sista punkten, om elevfokus, avses att tolkning av problem och beslut om strategier och åtgärder utgår från vad eleverna behöver, vad som i första hand skulle gynna dem och deras måluppfyllelse. Om exempelvis problem med frånvaro från ett visst ämne eller kurs tolkas som bristande motivation från elevernas sida eller brister i undervisningen ger det upphov till olika tankar om hur problemet kan lösas. Valet av perspektiv i skolans analys- och utvecklingsarbete har betydelse för vilka åtgärder som rektor och lärare väljer att vidta för att förbättra verksamheten och nå högre måluppfyllelse. Det är också en del av den mer eller mindre osynliga kultur som påverkar hur rektorer och lärare interagerar och väljer att arbeta.

Skolinspektionen kan samtidigt konstatera att det i dessa åtta skolor finns potential att ytterligare utveckla möjligheterna till helhet och sammanhang i undervisningen. Det kan exempelvis gälla att sprida ett samarbetsinriktat arbetssätt till fler lärare och årskurser eller se till att följa upp resultaten av lärares samverkan och dess konsekvenser för elevernas motivation och måluppfyllelse. Det är tydligt att många lärare känner till att de ska och vill samarbeta mer kring undervisningen. Skolinspektionen har sett många positiva exempel och kreativa ansatser till samverkan i granskningen, men också mycket som stannar vid idéer och ansatser till samverkan utan att ge konkreta effekter för eleverna. Det är också tydligt att samarbetet mellan skola och arbetsplatser behöver utvecklas ytterligare, inte minst genom att förstärka handledarkompetensen.

Avslutande diskussion

Inledningsvis konstaterades det att det finns en brist på sammanhang mellan yrkesprogrammets olika delar liksom en bristande koppling mellan yrkesämnen och gymnasiegemensamma ämnen. Denna granskning bekräftar att eleverna på de granskade yrkesprogrammen inte i tillräcklig grad får den helhet och det sammanhang som behövs för att stärka deras lärande.

Rektor och lärare ska se till att elever får helhet och sammanhang i undervisningen⁴², exempelvis genom ämnesövergripande temaarbeten och olika former av ämnesintegrering. Granskningen visar att ett sådant arbetssätt, där lärare samverkar över ämnes- och kursgränser förekommer på de flesta skolor, men att det inte sker systematiskt och regelbundet. Många rektorer och lärare gör stora ansträngningar för att eleverna ska uppleva sina studier som meningsfulla och nå examensmålen. Men granskningen visar också att lärares samarbete ofta inte är ett etablerat arbetssätt eller sker systematiskt. Ofta är samarbetet individberoende eller del av ett begränsat kompetensutvecklingsprojekt som avslutas efter en tid. Konsekvensen blir att samarbetet mellan lärare riskerar att rinna ut i sanden och inte leder till några varaktiga effekter i elevernas undervisning. Orsakerna till att det ser ut så här är många och granskningen visar på flera och komplext samverkande faktorer som bidrar till att lärare inte samarbetar i tillräcklig grad. Det handlar om rektors ledarskap men också om problem som kan förknippas med organisation och förväntningar på lärarrollen.

Flertalet rektorer har inte planerat för samarbete

Enligt läroplanen för gymnasieskolan, Lgy 11, är skolans huvuduppgift att bidra till elevernas allsidiga utveckling.⁴³ Skolan ska bidra till elevernas yrkeskunskap liksom till deras bildning och personliga utveckling. I detta arbete ska lärarna enligt läroplanen samverka med varandra. De ska arbeta ämnesövergripande och se till att eleverna får möjlighet till överblick och sammanhang i sina studier.⁴⁴ Rektor har enligt läroplanen ett särskilt ansvar för att lärare i olika kurser samverkar med varandra.⁴⁵ Antagandet är att när lärare samverkar kring undervisningen med utgångspunkt i examensmålen bidrar det till att eleverna upplever större intresse och motivation för studierna, vilket leder till bättre resultat. Det är också ett av huvudresultaten i Hatties metastudie om effektiv undervisning. För att kunna stödja alla elevers lärande kan inte lärarna arbeta isolerat från varandra. Skolorna behöver istället skapa strukturer för samarbete och fokusera på det som påverkar elevernas studieresultat på ett positivt sätt.⁴⁶

Av forskningen och tidigare granskningar framkommer det att det finns många utmaningar i arbetet för en rektor.⁴⁷ Som pedagogisk ledare behöver rektorn vara både strategisk och operativ samtidigt. Föreliggande granskning visar att rektor i högre utsträckning behöver prioritera ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. Rektor behöver också vara aktiv i diskussioner om mål och kunskapskrav och om hur lärare tillsammans ska kunna verka för att eleverna ges bättre förutsättningar att nå examensmålen.

Likaså visar granskningen att många rektorer behöver vara mer aktiva när det gäller hur skola och arbetsliv tillsammans kan bidra till helhet och sammanhang för eleverna i deras studier. Det handlar med andra ord om att rektorn på olika sätt behöver visa att samarbetet mellan lärare och mellan skola och

⁴² Lgy 11 kapitel 2.1 och 2.6

⁴³ Lgy 11 s. 6

⁴⁴ Ibid s. 10-11

⁴⁵ Ibid s 15-16

⁴⁶ Rick du Four i Hattie (2012) s. 92. Se också Häckner 1996 och Ruhde 1996

⁴⁷ Se exempelvis Berglund 2007; Muhrman 2016, Skolinspektionen 2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016 a, 2016 b

arbetsliv är något som ska prioriteras för att eleverna ska nå högre måluppfyllelse, men också se till att en sådan utveckling kommer igång och drivs framåt.

Både rektor och lärare behöver ta ansvar för ett förändrat arbetssätt

Granskningen visar att det skiljer sig åt när det gäller vilka förutsättningar till samarbete som lärarna har på olika skolor. Det finns rektorer som prioriterar lärares samarbete, som skapar tid för samarbete och följer upp hur det går - där samarbete som arbetssätt utgör ett medel för att utveckla verksamheten och nå högre måluppfyllelse. Ett sådant ledarskap återfinns i åtta av de 34 granskade skolorna, varav hälften på de skolor där bygg- och anläggningsprogrammet granskats.

Men granskningen visar också att de flesta rektorer inte arbetar med att utveckla och befästa samarbete som arbetssätt. Det är sällan som rektor genom olika åtgärder ser till att det finns organisatoriska och tidsmässiga möjligheter till samarbete. Det är något som lärarna själva förväntas driva utan större inblandning av rektorn. Skolinspektionen kan konstatera att principen att lärare ska ha en hög grad av autonomi och friutrymme är starkt befäst hos rektorerna, som menar att hur lärarna arbetar inte är något som rektor kan påverka i egentlig mening. Samtidigt menar Skolinspektionen att en utveckling mot ökat samarbete över ämnesgränserna är något som rektor behöver ta ansvar för. Rektor behöver ge förutsättningar för samarbete och genom ett gott pedagogiskt ledarskap inspirera lärarna att utveckla och pröva ett mer samarbetsinriktat arbetssätt.

Både struktur och förväntningar behöver utvecklas för att etablera ett mer samarbetsinriktat arbetssätt

Granskningen visar att det sker en hel del samarbete mellan lärare på de granskade skolorna. Likaså att skolorna arbetar med utvecklingsarbete i syfte att förbättra elevernas möjligheter att nå examensmålen. Men Skolinspektionen kan också konstatera att dessa ansatser inte är tillräckliga för att ge eleverna den helhet och det sammanhang som krävs. Det samarbete som sker mellan lärarna ger inte alltid effekter på undervisningen och planeringen av den. Många elever upplever till exempel fortfarande de gymnasiegemensamma ämnena som isolerade från den yrkesutbildning de går. Förutom att ändra organisatoriska förutsättningar såsom schemaläggning och avsatt tid för samverkan måste rektor arbeta med attityder och förväntningar på lärarrollen och hur undervisning kan bedrivas, något som även lyfts fram i Skolinspektionens granskningar om rektors ledarskap.⁴⁸ Ett sådant arbete handlar om att utmana bilden av lärarrollen och hur undervisning går till, att påverka förståelsen av vad en förändrad undervisningspraxis skulle innebära. Tillsammans med lärarna behöver rektorn synliggöra hur etablerade arbetssätt påverkar synen på lärarrollen och hur undervisningen bedrivs.

För att utveckla ett mer samarbetsinriktat arbetssätt menar Skolinspektionen att rektor behöver främja att ett samarbetsinriktat arbetssätt ges utrymme vid sidan av lärares enskilda arbete med undervisningen. Ett sådant förändrat tankesätt skulle exempelvis kunna ske med hjälp av organiserad kompetensutveckling i kombination med möjligheten för lärare att tillsammans synliggöra och reflektera kring hur de arbetar och sina respektive roller som yrkeslärare eller ämneslärare. På sikt kan ett sådant angreppssätt ge upphov till en förändrad förståelse hos lärare och därmed utvecklade handlingsmönster i arbetet med planering och genomförande av undervisningen. Flera lärare uttalar sig i granskningen positivt om de möjligheter till reflektion och utveckling som getts i samband med att de

---

⁴⁸ Skolinspektionen 2010, 2011

genomfört exempelvis ”Matematiklyftet” och ”Läslyftet”. På några skolor framkommer också att rektor kontinuerligt gett lärarna möjlighet till reflektion och diskussion kring pedagogiska frågor i syfte att utmana etablerade tankesätt.

För att utmana rådande praxis krävs också *långsiktighet*. Enligt Ärlestig är mycket som sker i skolan händelsestyrt och kortsiktigt. Ofta saknas forum och kultur för att diskutera pedagogiska frågor och kommunikationen sker istället informellt och sporadiskt.⁴⁹ Det gäller för rektor och lärare att hålla i de strukturer som ger möjlighet att utmana förståelsen av hur lärare ska arbeta och undervisning ska gå till. Även efter kompetensutvecklingsprojekten är avslutade. Det kan gälla att exempelvis på ett systematiskt och strukturerat sätt fortsätta med pedagogiska diskussioner eller möjligheter att besöka varandras lektioner och reflektera kring undervisningen. Rektor behöver också uppmärksamma de ämnesövergripande samarbeten som lärarna ägnar sig åt, synliggöra dem, följa upp dem och se till att det får förutsättningar att utvecklas och spridas, att samarbete kring planering och genomförande av undervisningen blir en etablerad praxis vid sidan av lärarens enskilda arbete.

I detta utvecklingsarbete menar Skolinspektionen att förstelärarna är viktiga nyckelpersoner. I granskningen framkommer det att flera kommuner och skolor har gett förstelärarna i uppdrag att bedriva utvecklingsinsatser med fokus på helhet och sammanhang för eleverna. Rektors ledarskap kan på det sättet indirekt påverka elevers resultat genom att stötta förstelärarnas arbete och ge lärarna möjligheter till reflektion över undervisningen och att pröva nya arbetssätt. En lika viktig faktor är uppföljning och utvärdering av samarbetet för att se till att de olika åtgärderna som genomförs verkligen får betydelse för elevernas möjligheter att nå examensmålen.

En framgångsrik förändring kräver ansvarstagande på flera nivåer

Skolinspektionen kan konstatera att både rektorer och lärare behöver ta ansvar för att utveckla ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. Rektor behöver se till att lärarna ges förutsättningar att samverka och genom intresse och engagemang inspirera dem att pröva nya gemensamma arbetssätt. Lärarna i sin tur behöver se till att samarbetet leder till konkreta förändringar i planering och genomförande av undervisningen.

För att eleverna ska få mer helhet och sammanhang i sin utbildning behöver också huvudmannen betona dessa inslag. Det handlar till exempel om att tydligt efterfråga ett mer samarbetsinriktat arbetssätt och följa upp att det sker en sådan utveckling. De problem med omsättning på rektorer och personal som framkom i granskningen, liksom bristande samverkan mellan skola och arbetsplatser, är strukturella problem som behöver hanteras på huvudmannanivå. Detsamma gäller uppdelningen i skolenheter som medför att rektorer inte alltid har ansvar för alla de lärare som arbetar på ett program. Om utgångspunkten för arbetet i skolan är programmet snarare än kursen har samtliga undervisande lärare på programmet, liksom APL-handledarna, och även branscherna, en viktig funktion när det gäller att utveckla elevernas yrkeskunnande såsom framkommer av examensmålen. Hur detta ska organiseras är både en huvudmannas- och en rektorsfråga.

En förändring mot ett mer samarbetsinriktat arbetssätt ställer krav på såväl förändrad struktur som förändrade attityder liksom att utvecklingsarbetet måste ske långsiktigt. Det kommer inte att vara tillräckligt att exempelvis införa fasta mötestider för att lärarna ska diskutera samarbete över ämnes-

---

⁴⁹ Ärlestig i Höög och Johansson (red) 2015 s. 130

gränserna eller skapa mer sammanhängande lektionstillfällen för eleverna med möjlighet till ämnesövergripande arbeten. Det kan endast fungera som en del i den önskvärda förändringen. Det behövs även en kontinuerlig dialog kring vad som är framgångsrika respektive mindre framgångsrika vägar att nå en förändring mot ett mer samarbetsinriktat arbetssätt. Endast genom ett brett angreppssätt kommer eleverna på yrkesprogrammen att tillförsäkras helhet och sammanhang i undervisningen och därmed förbättrade möjligheter att nå examensmålen.

Bakgrund, syfte och frågeställningar

Bakgrund och problembild

Utbildningen i gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier, samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet.⁵⁰ En viktig grund för en ändamålsenlig gymnasieutbildning är att eleven får en helhetsbild av utbildningens olika delar och förstår hur dessa hänger ihop.

Skolinspektionen har gjort ett flertal granskningar av yrkesprogrammen som visar på brister i yrkesprogrammets kvalitet, bland annat med ett otillräckligt sammanhang i utbildningarna.⁵¹ Exempel på andra brister som framkommit är otillräcklig koppling mellan yrkesämnena och gymnasiegemensamma ämnen och att organisatoriska hinder försvårar lärarnas möjligheter att samverka.⁵²

Resultaten av dessa granskningar bör tas på stort allvar. Elevintresset för gymnasieskolans yrkesprogram har under lång tid varit vikande och knappt 70 procent av eleverna på yrkesprogrammen tar gymnasieexamen inom den förväntade studietiden.⁵³ Om utbildningarnas kunskapsinnehåll inte placeras i ett relevant sammanhang för eleven riskerar det att medföra att elevernas motivation sjunker med ökade studieavbrott, ökad frånvaro och lägre studieprestationer som följd. En annan risk är att eleverna inte tillägnar sig det yrkeskunnande som efterfrågas på arbetsmarknaden.⁵⁴

Två nyckelfaktorer för helhet och sammanhang: lärares samverkan och rektors ledarskap

I läroplanen för gymnasieskolan (Lgy11) betonas helhet och sammanhang som ett sätt att motivera elever och underlätta deras lärande. Exempel på medel för att åstadkomma helhet och sammanhang för eleverna på yrkesprogrammen är samverkan med arbetslivet liksom ämnesintegrering⁵⁵ av gymnasiegemensamma ämnen i yrkesämnena. I föreliggande projekt fokuseras på hur skolan skapar helhet och sammanhang i syfte att eleverna ska nå de kunskaper och förmågor som framgår av respektive programs examensmål.

I arbetet med att skapa helhet och sammanhang för eleverna framstår lärares samverkan och rektors ledarskap som två nyckelfaktorer. Skolinspektionens erfarenheter och kunskapssammanställningar visar att lärarnas samarbete med varandra, till exempel genom kollegialt lärande, är av stor betydelse för att skolans undervisning ska kunna utvecklas. En central förutsättning är att rektor sänder en tydlig signal ut i verksamheten att det är prioriterat med samarbete. När rektors pedagogiska ledarskap upplevs fungera bra beskriver lärare oftare att sambedömning och tematiseringar inom undervisningen förekommer samt att utveckling av undervisningen bedrivs i mycket högre utsträckning.⁵⁶

Myndighetens erfarenheter bekräftas i forskning. Håkansson och Sundberg (2016) summerar de viktigaste slutsatserna från internationell skolforskning och lyfter två områden som särskilt betydelsefulla

---

⁵⁰ 15 kap. 2 § skollagen 2010:800

⁵¹ Skolinspektionen 2011, 2013, 2014, 2015

⁵² Skolinspektionen 2013, 2014, 2015, 2016a

⁵³ Skolverket 2016. Av de elever som påbörjade ett yrkesprogram år 2012 tog 69,9 procent gymnasieexamens 2015. Motsvarande andel för elever på studieförberedande program för 75,5 procent.

⁵⁴ Skolinspektionen 2014.

⁵⁵ Med ämnesintegrering avses när ett gymnasiegemensamt ämne används som redskap i yrkesämnet och att yrkesämnet används som stoff i det gymnasiegemensamma ämnet.

⁵⁶ Skolinspektionen 2012, 2014

för skolutveckling på skolnivå - lärares kollegiala samarbete och rektors ledarskap. Lärares kollegiala samarbete är särskilt framgångsrikt om det kombineras med fokus på vad som ska utvecklas, till exempel vilka kunskaper som lärarna behöver i sin undervisning för att tillgodose elevernas kunskapsbehov. Vad gäller skolledarskap konstaterar Håkansson och Sundberg att rektorer som riktar sin uppmärksamhet mot såväl strategiska frågor om skolans övergripande mål - till exempel genom återkoppling på undervisning och eget engagemang i kollegialt lärande - tycks ha bättre förutsättningar att nå framgång i utvecklingsarbetet.⁵⁷

Samtidigt visar TALIS-undersökningen att det finns stora utvecklingsbehov i svensk skola vad gäller såväl det kollegiala lärandet som rektors ledarskap. Lärarna berättar att de visserligen ser stor nytta i kollegialt lärande, men att det ändå sällan blir av. Närmare 60 procent av de svenska lärarna har aldrig observerat en kollegas undervisning i syfte att ge professionell återkoppling. TALIS pekar också på att svenska rektorer är mer av administratörer än pedagogiska ledare och har därför lägre kunskap om undervisningen på skolan i jämförelse med sina kollegor i andra länder.⁵⁸

Sammanfattande problem och granskningens inriktning

Tidigare studier indikerar att det finns brist på sammanhang mellan yrkesprogrammets olika delar, vilket kan påverka elevernas motivation och framtidsmöjligheter. Om utbildningarnas kunskapsinnehåll inte placeras i ett relevant sammanhang för eleven riskerar det att medföra att elevernas studieintresse sjunker med lägre studieprestationer, ökad frånvaro och fler avhopp som följd. En annan risk är att eleverna inte tillägnar sig det yrkeskunnande som efterfrågas i arbetslivet.

Skolinspektionens erfarenheter⁵⁹ pekar på att det behövs en tydligare koppling mellan yrkesämnen och gymnasiegemensamma ämnen på yrkesprogrammen. För att det ska vara möjligt fordras organisatoriska förutsättningar som möjliggör samverkan mellan lärare och motverkar stuprör mellan utbildningens olika delar – till exempel vad gäller gemensamma arbetslag, elevgruppers sammansättning och tid för kontinuerlig dialog mellan rektor och lärare.

Även forskning och andra studier⁶⁰ framhåller vikten av att yrkesutbildningens olika delar sätts i ett sammanhang. I stället för att skolan möter elever med låga förväntningar – vilket tycks vara vanligt förekommande på gymnasiets yrkesprogram – kan en utbildning som ger helhet och sammanhang fungera som en ingång till motivation för eleven. Förutom gynnsamma organisatoriska förutsättningar för detta, lyfter forskning även betydelsen av kultur och traditioner. Exempelvis kan lärares olika erfarenheter och ointresse från skolledningen motverka den helhet och det sammanhang som skulle bidra till att eleverna utvecklar de kunskaper och förmågor som framgår av examensmålen.

Sammanfattningsvis visar denna problembeskrivning att det är motiverat att granska om helhet och sammanhang i utbildningen skapas för eleverna på yrkesprogrammen utifrån de kunskaper och förmågor som uttrycks i examensmålen. Som exempel på sådana kunskaper kan nämnas matematiska beräkningar som behövs i yrkeslivet liksom behovet av ett rikt och nyanserat språk som redskap för kommunikation, reflektion och lärande. Två identifierade fokus för kvalitetsgranskningen är lärares samverkan utifrån examensmålen, samt att rektor skapar förutsättningar för en sammanhållen utbildning. Förutom att dessa fokus har stöd i läroplanen, kompletterar de Skolinspektionens tidigare granskningar av yrkesprogrammen och framhålls i studier som centrala för utbildningens helhet och sammanhang.

⁵⁷ Håkansson & Sundberg 2016

⁵⁸ OECD TALIS 2013

⁵⁹ Skolinspektionen 2011, 2013, 2014, 2015, 2016 a och 2016 b

⁶⁰ Se exempelvis Berglund 2007, Lindberg 2003, Muhrman 2016, Rosvall 2012

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om helhet och sammanhang i utbildningen skapas för eleverna på yrkesprogrammen utifrån de kunskaper som uttrycks i examensmålen. Huvudfokus ligger på lärares samverkan utifrån examensmålen och på hur rektor bedriver sitt pedagogiska ledarskap för att skapa en sammanhållen utbildning för eleverna.

För att uppfylla granskningens syfte ska följande två frågeställningar besvaras:

1. Samverkar lärarna för att skapa en balans mellan teori och praktik så att eleverna får den helhet och det sammanhang som behövs för att utveckla de kunskaper som uttrycks i examensmålen?
2. Skapar rektor förutsättningar för samverkan mellan lärare på yrkesprogrammen och mellan utbildningens olika delar så att eleverna får den helhet och det sammanhang som behövs för att utveckla de kunskaper som uttrycks i examensmålen?

Metod och genomförande

Detta är en kvalitativ granskning, vilket innebär att inga generella slutsatser kan dras om förutsättningarna för helhet och sammanhang när det gäller undervisningen på yrkesprogram. Men granskningen visar hur det ser ut i de granskade gymnasieskolorna, vilket kan vara applicerbart även i andra skolor.

Granskningen har avgränsats till barn- och fritidsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet samt vård- och omsorgsprogrammet. De valda programmen tillhör de fem största yrkesprogrammen med sammanlagt nästan 30 000 elever och påtagligt olika yrkesutgångar.⁶¹ Därmed täcker de en bredd och är relevanta för en stor grupp elever skolor och framtida arbetsgivare. Programmen har också betydande skillnader sinsemellan vad gäller könsfördelning, där barn- och fritidsprogrammet och framför allt vård- och omsorgsprogrammet är kvinnodominerade medan bygg- och anläggningsprogrammet hör till de mest mansdominerade gymnasieprogrammen.⁶²

Urval

Granskningen har genomförts på 34 kommunala och fristående gymnasieskolor⁶³. Skolorna besöktes under två dagar under perioden februari till maj 2017. Gymnasieskolorna har valts ut slumpmässigt utifrån kriteriet att de bedriver utbildning inom något av de utvalda yrkesprogrammen. Principen för granskningsbesöken har varit ett program per skolenhet, vilket innebär att 12 skolor inom respektive program har granskats. Verksamheter som enbart erbjuder yrkesprogram som lärlingsutbildning har inte ingått i granskningen.

Genomförande

Valet av metod har utgått från granskningen syfte och frågeställningar. Insamlingen av empiri har till största delen skett genom dokumentstudier och intervjuer. Inför varje besök begärde Skolinspektionen in skriftlig information från rektorn om det program som skulle granskas vid skolenheten. Det gällde information om exempelvis inriktningar och yrkesutgångar, men också exempel på ämnesövergripande arbeten och dokument som ska stödja eleverna i deras arbetsplatsförlagda lärande, såsom arbetsuppgifter, reflektionsfrågor etc. På varje skola har elever, lärare och rektorer intervjuats. Syftet med elevintervjuerna var att kunna belysa tänkbara konsekvenser av en sammanhållen respektive fragmentiserad utbildning för elevens utbildningssituation. Likaså att kunna kontrastera lärarnas och rektorernas intervjuutsagor om det programgemensamma arbetet med elevernas perspektiv på vad som de facto sker i utbildningen. Elevintervjuer genomfördes med elever i åk 2 och åk 3 med 3-8 elever i varje grupp. Eleverna informerades före intervjutillfället om att deras deltagande var frivilligt.

Syftet med lärar- och rektorsintervjuerna var att ge dem möjlighet att beskriva och resonera kring programmens arbete med att ge eleverna ett sammanhang i sina studier och uppnå examensmålen. I lärarintervjuerna fokuserades på samverkan mellan teori och praktik med utgångspunkt i examensmålen, medan fokus i rektorsintervjun låg på hur rektor skapade förutsättningar för samverkan mellan lärare på yrkesprogrammet och sammanhang mellan den skolförlagda och arbetsplatsförlagda utbildningen. Många skolenheter har programrektorer som har det dagliga ansvaret för programmet. Vid några tillfällen har det därför också varit aktuellt att även inkludera programrektorn för det aktuella programmet i rektorsintervjun för att få så detaljerad och aktuell information som möjligt.

---

⁶¹ Skolverket 2016b

⁶² <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvärdering/statistik-per-gymnasieprogram>.

⁶³ En gymnasieskola i urvalet föll bort då det i ett sent läge av granskningen framkom att skolan kommer att lägga ned efter vårterminen 2017.

Även APL-handledare har intervjuats. Under det arbetsplatsförlagda lärandet får eleverna möjlighet att uppleva hur exempelvis deras språkliga och kommunikativa förmåga ges ett meningsfullt sammanhang eller hur moment i arbetet kan belysa kunskaper som eleven utvecklat inom den skolförlagda verksamheten. På det sättet har APL en viktig roll när det gäller att skapa helhet i utbildningen och en förståelse hos eleverna för behovet av de kunskaper och förmågor som uttrycks i examensmålen. I granskningen har därför intervjuer genomförts med APL-handledare. Ofta har APL-handledarna intervjuats i grupper om 2-3, i några fall enskilt. I vissa fall har enskilda APL-handledare intervjuats per telefon.

Referenser

- Andersson Varga, P (2014) *Skrivundervisning i gymnasieskolan – svenskämnets roll i den sociala reproduktionen*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis
- Avis, James (2016) *Social justice, transformation and knowledge*. New York: Routledge
- Berg, Gunnar och Scherp, Hans-Åke (red.) (2003) *Skolutvecklingens många ansikten*. Forskning i fokus, nr 15. Myndigheten för Skolutveckling
- Berglund, Ingrid (2007) *En ny yrkesutbildning – genom yrkesbaserat lärande? En studie i tre gymnasieskolor som samverkar med företag*. Lärarhögskolan i Stockholm
- Bergman, Lotta (2007) *Gymnasieskolans svenskämnen. En studie av svenskundervisningen i fyra gymnasieklasser*. Malmö: Malmö högskola
- Christidis, Maria (2014) *Ämnesintegrering på vård- och omsorgsprogrammet utifrån ett verksamhets-teoretiskt perspektiv*. Licentiatuppsats i didaktik. Stockholms universitet
- Gymnasieförordningen, GyF, (SFS 2010:2039)
- Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2016): *Utmärkt skolutveckling – forskning om skolförbättring och målluppfyllelse*. Stockholm: Natur och kultur
- Hattie, John (2012) *Synligt lärande för lärare*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hjelmér, Carin (2012) *Leva och lära demokrati? En etnografisk studie i två gymnasieprogram*. Umeå: Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap. Umeå universitet
- Häckner, E (1996) *Bilder och motbilder: elevers och lärares föreställningar om yrkesinriktad gymnasieutbildning*. Göteborg: BAS
- Höög, Jonas och Johansson, Olof (red.) (2015) *Struktur, kultur, ledarskap – förutsättningar för framgångsrika skolor*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Monica (2009) *Anpassning och motstånd: en etnografisk studie av gymnasieelevers institutionella identitetsskapande*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Jonsson, Aanna-Carin & Beach, Dennis (2013) *A problem of democracy*. Nordic Studies in Education, 32(1), 50-62
- Karlsson, Anna-Malin (2009) *Positioned by reading and writing: Literacy practices, roles and genres in common occupations*. Written Communication, 26(1) 53-76
- Korp, Helena (2006) *Lika chanser på gymnasiet? En studie om betyg, nationella prov och social reproduktion* (PhD), Malmö university, Malmö
- Lilja Waltå, Katrin (2016) *Äger du en skruvmejsel? Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011*. Avhandling. Göteborgs universitet
- Lindberg, Viveca (2003) *Yrkesutbildning i omvandling – En studie av lärandepraktiker och kunskapsformationer*. Doktorsavhandling. Linköpings universitet
- Läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 11) (SKOLFS 2011:144)
- Muhrman, Karolina (2016) *Inget klöver utan matematik – En studie av matematik i yrkesutbildning och yrkesliv*. Doktorsavhandling. Linköpings universitet
- OECD TALIS (2013) *Results: An International Perspective on Teaching and Learning*

Rosvall, Per-Åke (2012) *Yrkesutbildning i förändring? Konsekvenser för undervisningen*. I H. Loeb och H. Korp, *Lärare och lärande i yrkesprogram och introduktionsprogram*. Lund: Studentlitteratur

Rosvall, Per-Åke (2014) *Programarbetslag som stöd för nytexaminerade kärnämneslärares etablering som gymnasielärare?* *Educare* (1) 56-78

Ruhde, Elisabet (1996) *Ur nöd – i lust: Samverkan mellan kärnämnen och karaktärsämnen på program med yrkesämnen*. Stockholm: Liber

Sandberg, Jörgen och Targama, Axel (2013) *Ledning och förståelse: en förståelsebaserad syn på utveckling av människor och organisationer*. Lund: Studentlitteratur

Skollagen 2010:800

Skolinspektionen (2010) *Rektors ledarskap. En granskning av hur rektor leder skolans arbete mot ökad måluppfyllelse*. Rapport 2010:15

Skolinspektionen (2011) *Arbetsplatsförlagt lärande i praktiken. En kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar*. Rapport 2011:2

Skolinspektionen (2012) *Rektors ledarskap – med ansvar för den pedagogiska verksamheten*. Rapport 2012:1

Skolinspektionen (2013) *Fördjupad tillsyn på yrkesprogram*

Skolinspektionen (2014) *Undervisning på yrkesprogram*. Rapport 2014:05

Skolinspektionen (2015) *Gymnasieskolors arbete med att förebygga studieavbrott*. Rapport 2015:04

Skolinspektionen (2016a) *Samverkan för bättre arbetslivsanknytning - en kvalitetsgranskningsrapport om restaurang- och livsmedelsprogrammet och hantverksprogrammet*

Skolinspektionen (2016 b) *Lärorstöd och arbetsformer i gymnasieskolans yrkesprogram. Resultat efter Skolinspektionens oanmälda besök på 47 gymnasieskolor den 15 mars 2016*

Skolverket (2008) *Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan. En kunskapssammanställning*. Rapport 322. Stockholm: Fritzes

Skolverket (2011) *Gymnasieskolan 2011*

Skolverket (2016) *Uppföljning av gymnasieskolan*

Sundberg, Ninni och Wahlström, Daniel (2016) *Den svenska läroplansutvecklingen – Begrepp och tendenser*.

I M. Elmgren m fl (red) *Att ta utbildningens komplexitet på allvar. En vänskrift till Eva Forsberg*. Uppsala Studies in Education No. 138

Säljö Roger (2000) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Smedjebacken: Prisma

Proposition 2008/2009:87 *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan*

Bilaga 1. Granskade gymnasieskolor

Kommun	Skolor
Emmaboda	Wilhelm Moberggymnasiet
Eskilstuna	Rekarne-gymnasiet, Rinmangymnasiet
Fagersta	NVU Brinellskolan
Finspång	Curt Nicolingymnasiet
Gotland	Wisbygymnasiet
Helsingborg	Rönnowska skolan Helsingborgs sportgymnasium
Jönköping	Erik Dahlbergsgymnasiet
Kalix	Furuhedsskolan
Kalmar	Jenny Nyströmskolan
Karlstad	Tingvallagymnasiet
Kristianstad	Milnergymnasiet
Kungsbacka	Aranäsgymnasiet
Lidköping	De la Gardiegymnasiet
Mjölby	Kungshögaskolan
Motala	Carlsund utbildningscenter
Nacka	Nacka gymnasium
Nyköping	Nyköpings gymnasium
Olofström	Nordenbergsskolan
Sala	Västmanlands naturbruksgymnasium Ösby
Skellefteå	Baldergymnasiet
Tidaholm	Rudbecksgymnasiet
Täby	Åva gymnasium
Upplands Väsby	Peabskolan
Uppsala	Grillska gymnasiet, Yrkesplugget
Vetlanda	Njudungsgymnasiet

Värmdö	Gustavsbergs gymnasium
Västerås	Hahrska gymnasiet
Växjö	Växjö Fria gymnasium
Örebro	Virginska gymnasiet
Örnsköldsvik	Örnsköldsviks gymnasium
Östersund	Jämtlands gymnasium
Östhammar	Bruksgymnasiet

Bilaga 2. Definitioner av centrala begrepp

Begrepp som är centrala för granskningens syfte och fokus:

Arbetsformer - avser i denna granskning hur arbetet är organiserat, exempelvis som helklassundervisning, pararbete, grupparbete eller individuellt arbete.

Arbetsätt - avser i denna granskning den metodik som läraren använder i sin undervisning. Exempelvis att eleverna får presentera/förklara, diskutera, reflektera, laborera/pröva/undersöka, samarbeta, värdera/reflektera eller problematisera.

Examensmål - varje nationellt program i gymnasieskolan har examensmål. Examensmålen är förordningar som beslutas av regeringen och gäller för alla nationella program. I examensmålen för yrkesprogrammen framgår de kunskaper som yrkes eleverna behöver tillägna sig i utbildningen. Kunskaperna är uttryckta i kunskaper, förståelse och färdigheter som behövs för att arbeta inom det yrke som programmet syftar till. Exempel på kunskaper som nämns är färdigheter att utföra arbetsuppgifter som förekommer i de verksamheter programmet utbildar för. Förmågan att ta initiativ, lösa problem, kommunicera och samarbeta är något som nämns i samtliga tre yrkesprogram som ingår i granskningen. Vidare framkommer i examensmålen att det arbetsplatsförlagda lärandet ska bidra till att utveckla yrkeskunskaper och en yrkesidentitet samt förståelse för yrkeskulturen.

Gymnasiegemensamma ämnen - ämnen som ingår i alla gymnasieutbildningar. Dessa ämnen varierar i omfattning mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program. Ämnena är engelska, historia, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, religionskunskap, samhällskunskap samt svenska eller svenska som andraspråk. Före Lgy 11 användes begreppet kärnämnen.

Helhet och sammanhang – Yrkeskunnande handlar om både specifik och generell kunskap. Exempel på specifik kunskap är att kunna dosera medicin, måla ett tak eller bädda en säng. Exempel på generell kunskap är att kunna kommunicera muntligt och skriftligt i olika situationer, att kunna kritiskt granska information och att ta ställning i olika frågor. För att eleverna ska ha möjlighet att utveckla generell kunskap behöver den specifika kunskapen sättas i ett större **sammanhang**. Genom att exempelvis få möjlighet att diskutera miljö och miljöpåverkan uppnår eleverna en förändrad och djupare förståelse av den specifika kunskapen "måla ett tak". På samma sätt vidgas förståelsen för hur man bemöter människor om eleverna får möjlighet att diskutera bemötande ur ett etiskt och kulturellt perspektiv. Med **helhet** avses att eleven får möjlighet att se den specifika kunskapen som en del i ett större sammanhang. Att läsa för förskolebarn handlar inte bara om att läsa utan är en del av en större helhet som handlar om hur pedagogen skapar trygghet, väcker lust och nyfikenhet att utvecklas och hur läsningen bildar en del i en helhet av barnens utveckling och lärande.

Samarbete, samverkan – gemensamt handlande i syfte att förmedla helhet och sammanhang för eleverna på yrkesprogrammen i enlighet med det som föreskrivs i examensmålen. Samarbetet kan vara *formellt*, dvs. genomföras under strukturerade former vid exempelvis arbetslagsmöten eller ämneskonferenser. Det kan också vara *informellt*, vilket innebär att lärare väljer att samarbeta kring sin undervisning under mer spontana former. Exempel kan vara att diskutera metodiska frågor på raster och planeringstid, ge varandra tips och råd om hur de ska hantera vissa situationer/elevgrupper eller gemensamt planera hur de ska arbeta tillsammans med ett moment eller delar av ett moment. Samarbete mellan lärare och med handledare inom APL skulle kunna ge förutsättningar för en ökad samsyn om programmet liksom ett ökat samarbete i arbetslaget.

Skolförlagd verksamhet – den del av yrkesprogrammets utbildning som inte är arbetsplatsförlagt lärande.

Yrkeskunnande, yrkeskunskap – huvuduppgiften för gymnasieskolan är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper. I detta ligger också att till eleverna överföra värden och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället (Lgy 11 s 6). Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kan uttryckas i olika former såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Undervisningen får inte ensidigt betona den ena eller den andra kunskapsformen. Elevernas kunskapsutveckling är beroende av om de får möjlighet att se samband. Skolan ska ge eleverna möjligheter att få överblick och sammanhang. Eleverna ska få möjlighet att reflektera över sina erfarenheter och tillämpa sina kunskaper (Lgy 11 s 8).

Yrkesämnen - ämnen som är utmärkande för yrkesprogrammet och formar dess specifika karaktär – det vill säga programgemensamma ämnen, inriktningsämne och ämnen inom programfördjupningen. Ämnen med inriktning eller fördjupning mot ett specifikt yrkesprogram. Dessa ämnen varierar i omfattning mellan olika yrkesprogram. Före Lgy 11 användes begreppet karaktärsämnen.

Ämnesintegrering – ämnesintegrering innebär att ett gymnasiegemensamt ämne används som redskap i yrkesämnet och att yrkesämnet används som stoff i det gymnasiegemensamma ämnet (Rudhe, Elisabeth & Skolverket (1996:29). *Ur nöd i lust*. Liber distribution. Stockholm). Som exempel kan nämnas när elever på el-och energiprogrammet läser fordonsmanualer på engelska, eller när idrott och hälsa på bygg- och anläggnings- programmet tar upp ergonomi och hur man kan undvika yrkesskador. Vikten läggs på yrkesämnet och dess innehåll som färgar det gymnasiegemensamma ämnet. Det eleven lär sig i det gymnasiegemensamma ämnet kan hen sedan använda sig av i utvecklingen av sitt yrkeskunnande.

Ämnesövergripande arbete - Enligt Skolverket liknar ämnesplanernas mål ofta varandra. Ämnens centrala innehåll kan också ha många beröringspunkter som ger möjlighet för lärare och elever att arbeta med ämnesövergripande arbetsområden. Genom att lärare arbetar tillsammans på det här sättet kan de ge eleverna rika möjligheter att se helheter och utveckla de förmågor som anges i examensmålen. Med ett ämnesövergripande arbetssätt samarbetar två eller flera lärare runt ett gemensamt ämnesinnehåll för att eleverna ska få ökade insikter inom det gemensamma innehållet.

Exempel på ämnesövergripande arbete är ofta större projekt där yrkesämnet och det gymnasiegemensamma ämnet samverkar kring ett tema. Båda lärarna planerar och bedömer elevernas arbete utifrån mål och kunskapskrav på respektive kurs. Exempel på teman kan vara "Barnet i ett historiskt perspektiv" (pedagogik/historia/svenska) eller "God hälsa i yrkeslivet" (idrott och hälsa/svenska/matematik/naturkunskap)

Övriga centrala begrepp som används i granskningen

Arbetsplatsförlagt lärande, APL – gymnasieförordningen definierar arbetsplatsförlagt lärande som "lärande på ett program som genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan" (1 kap. 3 §). Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på gymnasieskolans alla nationella yrkesprogram med minst 15 veckor.

APL-handledare – för en elev som deltar i arbetsplatsförlagt lärande ska det utses en handledare på arbetsplatsen. Som handledare får bara den anlitats som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och som även i övrigt bedöms vara lämplig (4 kap. 14 § Gymnasieförordningen).

Didaktik – läran om undervisningsmetodik – handlar om de praktiska överväganden som lärare gör när de ska fatta beslut om sin undervisning. Didaktiska överväganden handlar om att problematisera sin undervisning genom att ställa följande frågor: Vem ska lära sig? Vad ska eleven lära sig När? Med vem? Var? Hur? Varför?

Gymnasiearbete – ska sammanfatta utbildningen på programmet. Gymnasiearbetet måste vara godkänt för att eleven ska få examen. Mål för gymnasiearbetet ingår som en del i examensmålen för att

betona att elevens gymnasiearbete ska inriktas mot programmets karaktär. Det är utifrån målen för gymnasiearbetet som läraren bedömer om elevens gymnasiearbete är godkänt eller inte. (Gymnasieskola 2011, sid 42)

Gymnasieexamen – ska utfärdas om en elev har fått betyg som omfattar 2 500 gymnasiepoäng på ett nationellt program och som innefattar minst 100 poäng per ämne i ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Vidare krävs även ett godkänt gymnasiearbete. Gymnasieexamen får inte utfärdas om en elev följer ett reducerat program.

Individuellt arbete – när skolarbetet består i att eleverna arbetar var för sig med att till exempel lösa praktiska uppgifter, skapa eller läsa.

Individuellt val – på yrkesprogrammen ska skolan erbjuda kurser som krävs för grundläggande högskolebehörighet. Estetiska kurser och kurser i idrott och hälsa ska alltid erbjudas på samtliga program. Det individuella valet omfattar 200 poäng på samtliga program. Det är huvudmannen som beslutar vilka kurser som ska erbjudas som individuellt val. Eleven har dock, inom ramen för det individuella valet, rätt att läsa en kurs i idrott och hälsa och en kurs i estetiska ämnen. Undantag från detta får göras endast om det finns synnerliga skäl. Om eleven går ett yrkesprogram har hon eller han dessutom rätt att läsa de kurser som krävs för grundläggande högskolebehörighet. Från detta får inget undantag göras. (Gymnasieskola 2011, s. 41)

Infärgning – används ofta i vardagligt språk om ämnesintegrering. Se vidare definition av ämnesintegrering.

Inriktning – alla program utom Vård- och omsorgsprogrammet har olika inriktningar som elever själv väljer. För bygg- och anläggningsprogrammet finns inriktningarna anläggningsfordon, husbyggnad, mark och anläggning, måleri samt plåtslageri. För barn- och fritidsprogrammet finns inriktningarna fritid och hälsa, pedagogiskt arbete samt socialt arbete. Inriktningarna ger en grund för fortsatt fördjupning, specialisering och breddning inom programmets ram.

Kollegialt lärande - en sammanfattande term för olika former av kompetensutveckling där kollegor genom strukturerat samarbete tillägnar sig kunskap och färdigheter. Kollegialt lärande betonar vägen fram för att lösa uppgifter, formulera problem och kritiskt granska inte bara andras utan även sitt eget arbete.

Lokala programråd – för yrkesprogrammen i gymnasieskolan ska det finnas ett eller flera lokala programråd för samverkan mellan skola och arbetsliv (1 kap. 8 § Gymnasieförordningen). Hur de lokala programråden ska organiseras och vilka uppgifter de ska ha är inte reglerat i någon ytterligare förordning. De lokala programråden kan bidra till en organiserad och nära samverkan mellan skola och arbetsliv. I de lokala programrådets arbete kan även elevernas synpunkter hämtas in.

Lärarstöd/handledarstöd – lärarens/handledarens arbete med att, utifrån olika arbetsformer såsom helklassundervisning, grupparbete eller individuellt arbete, stödja elevernas lärande i det aktuella ämnet eller arbetsmomentet.

Pedagogiskt ledarskap - pedagogiskt ledarskap är allt som handlar om att tolka målen samt beskriva aktiviteter för en god måluppfyllelse i relation till de nationella målen i skolan och för att förbättra skolans resultat så att varje elev når så långt som möjligt i sitt lärande och sin utveckling. Det betyder att rektor måste ha kunskap om och kompetens för att tolka uppdraget, omsätta det i undervisning, leda och styra lärprocesser, samt skapa förståelse hos medarbetarna för samband mellan insats och resultat (Skolverket (2009) Rektors ansvar för uppföljning och måluppfyllelse – ett stödmaterial för rektorer och förskolechefer om att utveckla verksamheten. s.1-6).

Programfördjupning – innehåller ämnen och kurser som ligger inom ramen för examensmålen och programmets karaktär och som kompletterar och fördjupar de programgemensamma ämnena. Den ska ge utrymme för specialisering inom programmets karaktär.

Programgemensamma ämnen – ämnen som alla elever på ett specifikt program läser. De ger programmet dess prägel.

Yrkesexamen - för att få en yrkesexamen ska eleven ha minst 2 250 godkända gymnasiepoäng. De ska innefatta svenska 1/svenska som andraspråk 1, engelska 5, och matematik 1a, ett godkänt gymnasiearbete samt kurser som omfattar minst 400 gymnasiepoäng inom de programgemensamma ämnena.

Yrkesidentitet – kan beskrivas som ett sätt att samspela med den sociala och kulturella omgivningen som finns inom yrket. Yrkesidentiteten formas genom teoretisk och praktisk utbildning liksom att eleven tar intryck av handledare och andra förebilder på arbetsplatsen. En yrkesidentitet innehåller såväl gemensamma normer som handlings- och interaktionsmönster.

Yrkesprogram och yrkesutgång – i gymnasieskolan finns 12 nationella yrkesprogram. På alla yrkesprogram utom på vård- och omsorgsprogrammet finns olika inriktningar och för varje inriktning finns sen olika yrkesutgångar, dvs. yrken eleven kan arbeta med. Yrkesutgång innebär en yrkeskompetens som eleven får genom en viss kombination av kurser inom programfördjupningen. Skolverket ger förslag på programfördjupningspaket och på yrkesutgångar.

Bilaga 3. Exempel på hur skolor arbetar för att ge elever på yrkesprogrammen helhet och sammanhang

Arbeta med examensmålen som utgångspunkt

På **Helsingborgs sportgymnasium** går rektor och lärare regelbundet igenom examensmålen och diskuterar möjliga samarbeten. Rektorn deltar på samtliga arbetslagsmöten och har en god uppfattning om lärarnas undervisning genom att ta del av deras planeringar och göra lektionsobservationer. På så sätt säkerställer hen att undervisningen utgår från examensmålen. Enligt eleverna är lärarna tydliga med att presentera kursen, varför de läser den och hur den hänger samman med andra kurser och det arbetsplatsförlagda lärandet. Eleverna säger att det då blir väldigt tydligt varför de läser det de gör och hur kursen i exempelvis svenska hänger ihop med kursen i träningslära. Rektorn uppger att hen följer upp vilka examensmål de anser att de arbetat mot och hur de har arbetat för att nå målen. Det gör hen genom skriftliga kursutvärderingar och samtal med referensgrupper. Hen samlar 4-5 elever från varje klass och samtalar kring olika frågeställningar. I årskurs 3 får eleverna också göra en utvärdering utifrån valda examensmål. Enligt rektorn får lärarna analysera sin undervisning och bland annat reflektera över vilka förmågor de tycker att eleverna behöver utveckla i sina respektive kurser. Skolan har dessutom valt att prioritera ett utvecklingsarbete kring de delar av examensmålen som handlar om att stimulera elevernas initiativförmåga, handlingsberedskap och samarbetsförmåga.

Samverkan mellan olika ämnen och kurser för ökad helhet och sammanhang

På **Yrkesplugget i Uppsala** har de delat upp stora programgemensamma kurser i åk 1 i moduler. Utifrån tanken på vem eller vilka som är bäst lämpade att undervisa i ett visst moment styr rektorn de bäst lämpade lärarna att undervisa i just den modulen. Det kan till exempel handla om att läraren i naturkunskap, som eleverna kommer att ha i årskurs 2, kommer in och undervisar i avsnittet om miljö och miljöpåverkan, enskilt eller tillsammans med yrkesläraren. Rektorn menar att ett sådant arbetssätt skapar samverkansytor mellan lärarna, undervisningen blir mer dynamisk och det skapar också relationer till lärarna som eleverna kommer att ha längre fram i utbildningen.

Undervisningen är organiserad i så kallade "case", som är ämnesövergripande samarbeten mellan yrkesämnena, svenska, matematik, engelska, samhällskunskap och idrott och hälsa i årskurs 1. Enligt rektorn arbetar eleverna med sju olika "case" i årskurs 1 i syfte att ge mer av helhet och sammanhang i utbildningen och därmed skapa större intresse och högre motivation för studierna. I ett "case" – "The aid workers" får eleverna välja ett land som befinner sig i konflikt. Utifrån det ritat och planerar eleverna en fritidsgård som ska användas av ensamkommande flyktingar. Eleverna examineras genom att hålla ett tal som ska innehålla referenser till arbetsmiljölagen, ergonomiska problem på arbetsplatsen samt diagram och statistik som ska stödja talets innehåll. Samtliga undervisande lärare lyssnar och bedömer talet utifrån sitt ämne.

Under årskurs två läser eleverna det som skolan benämner Re(t)HiNk det vill säga en samverkan mellan ämnena religionskunskap, historia och naturkunskap. Här försöker lärarna hitta gemensamma teman utifrån kunskapskraven i de olika kurserna. Ett exempel på det är när eleverna fick arbeta kring

temat vetenskap. Inom religionskunskap arbetade eleverna på förhållandet mellan religion och vetenskap genom tiderna. På naturkunskapen fick de lära sig om och prova att göra en vetenskaplig undersökning. Historia fokuserade på vetenskapen genom historien med epokindelningen som utgångspunkt. Eleverna fick specialisera sig på en uppfinning och sedan redovisa den för övriga klassen. På så sätt kunde de se hur snabbt forskningen gått framåt under det senaste århundradena och vilken betydelse de haft för byggbranschen. Innehållet i de olika casen samt i Re(t)HiNK ändras varje läsår.

Ämnesövergripande temaarbeten

På **Peabskolan i Upplands Väsby** har lärarna arbetat med ämnesövergripande projekt i tre år. Från början var det enligt lärarna ovant och man fick testa sig fram. De byggde till exempel små modeller av religiösa och historiska byggnader som moskéer, kyrkor, stupor och pagoder. Eleverna fick redovisa sina kunskaper muntligt och skriftligt med utgångspunkt i examensmålen.

Jenny Nyströmskolan, Kalmar – Teknik i förskolan (Svenska 1/Svenska som andraspråk 1, Människors miljöer och Kommunikation). Elevernas uppgift är att skriva ett debattinlägg kring hur och om den nya tekniken ska användas på förskolan med referenser till läst litteratur. Eleverna ska också göra en presentation av hur deras APL-plats (förskola) använder sig av den nya tekniken och vad de anser vara positivt och negativt med detta. Vid sitt framförande ska de använda sig av sina kunskaper om presentationsteknik.

De la Gardiegymnasiet, Lidköping – Drömhuset (Matematik, Bygg, Svenska) Eleverna ritar och räknar på byggkostnader för ett hus de vill bygga. Sedan ska de utforma en Hemnet-annons för huset och skriva en säljande text inom ramen för svenskämnet.

Aranäsgymnasiet, Kungsbacka - I årskurs 1 genomför eleverna de praktiska momenten i skolans bygghall. Då används exempelvis "Verkstadsloggen" som är en skriftlig uppgift där eleverna får redogöra för vad de gjort praktiskt i bygghallen och samtidigt träna på att skriva korrekt. De får också redogöra för vilka verktyg de använt, beskriva kommunikationen i gruppen, hur dialogen fungerar vid samarbete och hur exempelvis jargong kan påverka arbetsförmågan. I årskurs 2 och 3 använder eleverna materialet "Formativ praktik" vars syfte bland annat beskrivs vara att göra eleverna medvetna om vad de lär sig. Under sin APL får eleverna föra anteckningar om sin arbetsplats, exempelvis kring arbetsmiljön, och koppla det till sådant de arbetat med inom ramen för arbetsmiljö och säkerhet. Uppgiften redovisas sen i en skriftlig rapport där eleven ska reflektera över sitt lärande och över hur APL-perioden fungerat, vad hen lärt sig och behöver tänka på till nästa APL-period. Arbetet bedöms av yrkesläraren och svenskläraren gemensamt.

Västmanlands naturbruksgymnasium Ösby – Temaarbete som omfattar Svenska 2, Måleri 3 samt Husbyggnad 2 och 3. Eleverna får förbereda och genomföra en guddad tur i de lokaler som särskilt används inom elevens inriktning. Eleverna guidar andra elever som läser Svenska 2 men som går på andra program vid skolan.

Exempel på hur yrkesämnena och gymnasiegemensamma ämnen kan samspela i undervisningen:

Religionskunskap och yrkesämne:

- eleverna får reflektera över bemötande av människor och hur deras bemötande kan varieras beroende på vilken religion en person har

- eleverna får diskutera etiska situationer med utgångspunkt i att barn på en förskola kan bli oense

Samhällskunskap och yrkesämne:

- undervisning och diskussioner om samhället som kopplas till elevernas framtida yrkesliv och arbetsmarknad - fackliga frågor, principer kring -ROT-avdrag, studiebesök hos Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Kronofogdemyndigheten
- diskussioner om en undersköterskas villkor och manligt och kvinnligt inom vård och omsorg
- diskussioner om villkor för byggnadsarbetare, exempelvis om manligt och kvinnligt inom byggbranschen
- förklara vad demokrati är (eller annat område) som om eleverna pratade med en femåring

Matematik och yrkesämne:

- beräkna virke och färg till en friggebod
- göra en enkät med statistiska beräkningar
- beräkna en budget på en undersköterskas lön
- beräkning av läkemedelsanvändning, BMI (Body Mass Index) eller hur mycket vätska en patient behöver per dygn

Svenska och yrkesämne:

- skriva en debattartikel med koppling till framtida yrke
- lära sig grammatik utifrån en yrkesinriktad text
- träna högläsning och muntlig framställning (för förskolebarn)

Naturkunskap och yrkesämne:

- kunskap om fördelarna med hållbart byggande och varför man bör bygga på det viset vilket eleverna sen får praktisera inom ramen för yrkeskursen

Idrott och hälsa och yrkesämne:

- Arbeta med åldersanpassade lekar för barn i förskoleåldern

Exempel på organisation för samverkan skola och APL

Ett exempel på en skola med bra samverkan mellan skola och arbetsplatser är Erik Dahlbergsgymnasiet i Jönköping där det finns en organisation för APL som kommun och region tillsammans med skolan utarbetat former och rutiner för.

I dokument som eleverna får inför varje APL beskrivs rollfördelningen mellan olika nivåer och aktörer samt rutinerna inför och under en APL-period. Kommunen har tillsatt en APL-koordinator som sköter alla kontakter med arbetsplatserna. Eleverna kunde berätta om vad de upplever som gedigna förberedelser i form av checklistor inför APL och särskild träning i skolan av förväntade arbetsuppgifter som att ta blodprov och linda ben. De får skriva brev till arbetsplatserna innan de kommer ut där de presenterar sig själva och vad de arbetat med i skolan.

Under APL-perioden organiseras trepartssamtal mellan elev, lärare och handledare då elevens förmågor bedöms. Förmågorna tränas i en progression genom gymnasieåren där eleverna efter hand förväntas bli allt mer kompetenta. Var och en av bedömningsgraderna *Bör förbättras vid halvtid – Bra – Mycket bra – Uppfyller ej kraven* avser därmed olika kunskapsnivåer beroende på vilken årskurs eleven går i. Om eleven inte bedöms uppfylla kraven enas handledare och elev tillsammans och skriftligt om förslag på åtgärder för fortsatt utveckling. På detta vis återkommer examensmålen flera gånger under det arbetsplatsförlagda lärandet.

Bilaga 4. Referensgrupp

Maria Mattsson, undervisningsråd, Skolverket

Per-Åke Rosvall, universitetslektor vid Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå universitet

Paula Starbäck, undervisningsråd, Skolverket

Eva Ekstedt-Saltzman, undervisningsråd, Skolverket